

Фото Олександра Литвиненка

«На захист української мови і державності»

Дорогі співвітчизники! Український народі!

8 серпня 2012 року, коли Президент України В. Янукович підписав сумнозвісний юридично нікчемний мовний законопроект, захист української мови став останнім рубежем оборони нашої історії, нашої традиції, нашої державності, а відтак — нашого майбуття. Цей антиконституційний акт є замахом не лише на українську мову, а й на мови національних меншин України, загрожує єдності Української держави та самому її існуванню.

Теперішні україноненависники у Верховній Раді та на Банковій, замість дбати про добробут суспільства, грабують Україну і виконують політичне замовлення півного в Росії путінського режиму. Розроблена в Кремлі багатогодова спецоперація передбачає провокування в Україні розбрату на мовному ґрунті, організацію конституційного референдуму для так званої федералізації, розшматування країни та перетворення її на денационалізовану губернію Росії. За всі роки незалежності Україна ще не стояла так близько перед втратою суверенітету і державності.

Всеукраїнський форум «На захист української мови і державності» — ініціатива громадських організацій, творчих спілок та академічних наукових установ України. Ця ініціатива спричинена антиконституційними діями Президента України і парламентської більшості, спрямованими на зміну конституційного ладу, обмеження прав людини, підризу демократії та руйнацію незалежної державності України.

З огляду на перманентний характер загроз,

створюваних діями антиукраїнських сил, Форум конститує себе як постійно діючий майданчик для об'єднання зусиль усіх небайдужих до долі України національно-демократичних сил. Сьогоднішнє зібрання — перший етап його роботи.

Всеукраїнський форум:

1. Засуджує Президента України В. Януковича за підписання антиконституційного законопроекту Ківалова—Колесніченка та за невиконання взятого ним 7.08.2012 р. зобов'язання забезпечити ухвалення Верховною Радою України у вересні цього року системних змін до цього законопроекту, розроблених і ухвалених 22 серпня цього року робочою групою, створеною відповідно до доручення Президента України від 8 серпня 2012 року, № 1-1/2109.

2. Звертається до Генеральної прокуратури України з вимогою порушити кримінальну справу проти Голови ВР України В. Литвина та його першого заступника А. Мартинюка за статтями розділу XVII Кримінального кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності», оскільки їхні дії під час всіх стадій проходження у ВР України законопроекту Ківалова—Колесніченка мають ознаки злочинів, передбачених його ст.ст. 364—367.

3. Вимагає від Президента України В. Януковича негайного звільнення міністра освіти і науки Д. Табачника за його антиукраїнську діяльність.

4. Звертається до правоохоронних органів держави з вимогою заборонити діяльність на території України антидержавних, антиук-

раїнських партій і організацій, які своїми діями порушують Конституцію і закони України.

5. Вимагає від керівництва Верховної Ради забезпечити негайний розгляд і схвалення законопроекту народного депутата України Сергія Головатого «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні», зареєстрованого 13 серпня 2012 року за № 11075, впродовж жовтня цього року з відповідним скасуванням антиконституційного закону «Про засади державної мовної політики» Ківалова—Колесніченка.

6. Закликає громадян України голосувати за списки лише тих партій і тих кандидатів по мажоритарних округах, які мають у своїх програмах конкретні положення про підтримку статусу української мови як єдиної державної. Висловлює підтримку кандидатам у народні депутати на виборах парламенту, які виступають проти наступу антиукраїнських сил та на захист державної української мови.

7. Звертається до громадян України із закликом не підтримувати тих кандидатів по мажоритарних округах, які 3 липня у стінах Верховної Ради проголосували за закон Ківалова—Колесніченка.

8. Звертається до лідерів усіх опозиційних партій і громадських організацій з вимогою організувати 14 жовтня ц. р. масові маніфестації на захист конституційних прав громадян та української державності під гаслом: «Мафію геть!»

9. Пропонує лідерам опозиційних партій налагодити конструктивну співпрацю зі структу-

рами громадянського суспільства та взяти активну участь у розгортанні широкої загальнонаціональної акції, спрямованої проти антиукраїнської гуманітарної політики нинішньої влади.

10. Звертається до громадських організацій і політичних партій України з пропозицією визначити кандидатури для формування постійного координаційного органу Форуму з метою затвердження його складу на наступному етапі роботи, складу цього органу та визначення способу і методів його діяльності.

11. Закликає всі політичні партії та організації організувати постійно діючі Форуми на захист мови і державності в усіх областях і районах України.

12. Звертає увагу Ради Європи та ОБСЄ, що гуманітарна політика нинішньої влади ігнорує європейські демократичні цінності, нехтує рекомендаціями Венеціанської комісії та Управління Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, порушує положення Європейської хартії регіональних або міноритарних мов і може призвести до утворення небезпечної зони нестабільності в самому центрі континенту.

Будьмо свідомі загрози Українській державності!

Не допустимо реалізації цього сатанського задуму антиукраїнських сил!

Не відступаймо! Не корімося! Не біймося!

Україна — наш дім! Не дамо його підпалити нікому!

м. Київ, 25 вересня 2012 р.

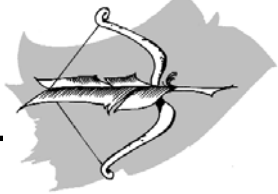

Фото Олександра Литвиненка

Петро АНТОНЕНКО

Відкриваючи захід, голова “Просвіти”, народний депутат України **Павло МОВЧАН** наголосив:

— Механізм антиукраїнських дій сьогодні запущено по всій країні. І якщо ми розрізнено, маленькими окопними війнами думаємо виграти велику загальнодержавну битву, нічого не зробимо. Програємо, якщо не перейдемо в контрнаступ. За нами правда, за нами Конституція, всі міжнародні документи. Глава держави дав слово до 17 вересня внести до парламенту кардинально оновлений проект мовного закону. Якщо влада стверджує, що оновлений закон уже підготовлений, то чому його не подають до парламенту? Тому я спираюся лише на один документ: це проект закону про мовну політику держави, який підготував за кілька днів після ухвалення парламентом закону Ківалова—Колесніченка народний депутат, відомий у світі правник Сергій Головатий. Прочитую цей законопроект. У перехідних положеннях сказано: **“Визнати таким, що втратив чинність, закон України “Про засади державної мовної політики”**. Половину законопроекту Сергія Головатого складають Стандарти державної мови, чого досі ніколи не було в нашому законодавстві. Тут ідеться про Національну комісію стандартів державної мови, її повноваження, вперше

розроблені механізми, як зробити українську мову державною, бо досі просто констатували, що ця мова є державною. Також законопроект С. Головатого передбачено Уповноважених із захисту державної мови, мов національних меншин. Тобто є все, щоб запустити механізм захисту мови.

Якщо Верховна Рада і Президент погоджуються, що той закон, про який ми говорили на зустрічі з главою держави у Форосі, є антиконституційним і руйнує державу, то, безперечно, треба, щоб законопроект, підготовлений робочою групою, розглядався у Верховній Раді. Але поки що цього нема. Тому важливо, що ті два концептуальні законопроекти — робочої групи і С. Головатого — обговорюються громадськістю на Форумі. Щоб ми сказали: “У нас є правничі засади домагатися розгляду цих документів”. Слово за владою. Саме тому ініціатива постійно діючого Форуму така важлива.

Академік **Микола ЖУЛИНСЬКИЙ** зазначив:

— Хочу розпочати з цитування однієї заяви: “Прошу прийняти мого ребйонка до першого класу з русской мовой навчання”. Це вже наш брат-пристосуванець намагається діяти в руслі політики влади. І будемо відвертими: якщо цей мовний закон діятиме, нас чекають жакливі часи, тому треба боротися за його скасування.

Президент України у Форосі

«Ні!» — мовному сепаратизму!

Всеукраїнське товариство “Просвіта” провело у столичній агенції “Укрінформ” круглий стіл, де йшлося про причини, які спонукали “Просвіту” ініціювати скликання Форуму “На захист української мови і державності”.

нам пообіцяв у вересні передати у парламент змінений мовний закон і запевнив: і Партія регіонів, і опозиція проголосують за зміни. Тому я взяв участь у діяльності робочої групи при главі держави. Цей закон Верховна Рада повинна терміново скасувати або внести кардинальні зміни до більшості його статей. Передусім тому, що він порушує низку статей Конституції України, положення Європейської хартії регіональних або міноритарних мов та рамкової Європейської конвенції про мови національних меншин. Тому, відповідно до статті 10 Конституції, слід насамперед ухвалити Закон про українську мову. Такий законопроект свого часу підготував Павло Мовчан, зараз підготував Сергій Головатий. Якщо з якихось причин ця Верховна Рада, де провладна більшість, звичайно, захищатиме ухвалений нею закон, не ухвалить нового закону і навіть не допустить його розгляду, слід ухвалити закон про державну мову, мови національних меншин і регіональні мови. За прикладом Республіки Польщі, де 1999 року було ухвалено закон про польську мову, а 2005 року закон про державну мову, мови етнічних меншин і регіональні мови.

Якщо на виборах Партія регіонів разом із комуністами набирає більшості, то важко щось говорити про захист нашої мови. Тому ми повинні використати все. У нас ще є місяць, щоб побачити, чи розгляне ці питання нинішня Верховна Рада.

Доктор юридичних наук, професор **Володимир ВАСИЛЕНКО** зазначив:

— На жаль, у цій ситуації діє не право, а брудна політика. Тому скликання Всеукраїнського форуму — це має бути постійна акція, до якої слід залучити людей зі всієї України. Бо нинішня мовна політика — це не передвиборний хід, це цілеспрямована далекосяжна лінія на знищення української України й української держави. Подивіться, що робиться — вже імплементується цей закон. Якби Президент був чесним, даючи обіцянку кардинально змінити, поліпшити закон, він би зробив так, щоб застосування його було заморожене. Але ж закон впроваджується і такими темпами, що це загрожує самому існуванню нації і держави. А головний напрям удару — українська освіта, її знищення. Запроваджуються програми, покликані імплементувати у свідомість українського школяра і студента ідеї, не притаманні українцям. Це ідеї і міфи комуністичної епохи і сусідньої держави. Мета: виховати не представників української еліти, а еліту сусідньої держави.

Я брав участь у всіх засіданнях робочої групи. Якби Янукович дотримав слова, і підготовлений групою оновлений закон ухвалив парламент, все було б гаразд. Там нормальний правовий акт з точки зору Конституції, уже нема положень, які б давали змогу використовувати українську мову. Також я знайомий із законопроектом, який зареєстрував у парламенті С. Головатий. Ми маємо вимагати ухвалення якого з цих законів парламентом і вимагати від президента виконання його обіцянки. Але, на жаль,

триває гра не на ухвалення закону, потрібного нації, Україні, а щоб нишком здійснювати акції, спрямовані проти суспільства.

Голова Київської міської організації Національної спілки письменників України **Михайло СИДОРЖЕВСЬКИЙ** підкреслив:

— Українські письменники підтримують ідею постійно діючого Форуму. Ситуація не поліпшується, а погіршується, тому потрібна чітка програма дій в оборону української мови. Цього поки що немає. Нинішня влада вже починає втрачати контроль над ситуацією, рухається спорадично і робить речі проти самої себе. Очевидно, цей мовний закон рано чи пізно буде скасовано, бо до вакханалії мовного сепаратизму, що розгортається нині в Україні, не готові навіть самі ініціатори цього закону. У нашому русі можуть і повинні брати участь політичні партії, але є небезпека, що на хвилі виборчої кампанії деякі політичні сили спробують осідлати цей мовний протест громадськості.

Академік **Любомир ПИРІГ** запропонував залучати до боротьби за українську мову не тільки гуманітаріїв, а й наукові кола. Проілюстрував це на прикладі Всеукраїнського лікарського товариства, а також Світової федерації українських лікарських товариств, які свої з’їзди, свою роботу проводять винятково українською мовою. А загалом медична сфера, поряд з освітою, може чи не найбільше зробити для впровадження й утвердження української мови в повсякденному житті, зокрема і в русифікованих місцевостях.

Микола ЦИМБАЛЮК

На сходах, під флагштоком, на якому 21 рік тому було піднято український національний прапор депутатами Київської міськради першого демократичного скликання, ряхтіли прапори, плакати, транспаранти. Один із них одразу впадав у вічі: на широкому полотнищі мапа ніби ведення бойових дій в Україні; східна і південна частина (ті області, заради яких затвердили російську як регіональну) зафарбована в темний колір, на цьому тлі — стрілки ударів із Харкова, Донецька, Миколаєва, вістря яких спрямовані в серце держави — Київ. А над стрілками прапорці Партії регіонів і комуністів, якщо придивитися — точнісінько російський триколір. Хто не забув історію, той погодиться, що до болю знайома тактична мапа лихої пам’яті 1918-го. Чим усе це закінчилося для українців, можна пригадати.

І сьогодні повторюється минуле. Але нині якщо навіть відкинути відверто антиконституційне ухвалення мовного закону, ситуація стає схожою на фарс. Як підтвердження — поспіх, з яким представницька влада деяких областей, районів і міст рапортують про введення на своїй території російської мови як регіональної. Тим самим цинічно нехтуючи відповідну статтю Конституції (Основного Закону) України щодо єдиної державної — української. Мовчить гарант, мовчить Генеральна прокуратура. Уже надто сміхотворна, запопадлива покvapливист з рад регіональних змусила навіть Вадима Колесніченка визнати, що закон не потребує подібного підтвердження на місцях. Однак маховик уже розкручено, та й кукловодам потрібен ефект повної перемоги. Для цього їм треба “взяти” столицю України, бо інакше всі їхні дії залишаються маргінальними. Тож питання щодо російської мови в Києві набуло для

Зуби дракона

Звітка про пленарне засідання Київради, у порядок денний якого представники партії влади мали намір внести питання про введення в столиці російської мови як регіональної (фактично — другої державної), вмиль облетіла місто. За кілька годин до початку її роботи численні представники політичних партій, просвітяни, депутати зібралися на Хрещатику. Здається, влада, передбачаючи реакцію киян, теж не дрімала: майже водночас перед Київрадою розпочався мітинг нібито ветеранів і забудовників. Розташувались поруч, вони на всю потужність звукопідсилювальної апаратури намагалися заглушити тих, хто виступав проти чергового антиукраїнського злочину. Проте ті, що протестували проти глуму маріонеткової влади над українством і державністю, переважали.

Фото Олександра Литвиненка

них не стільки тактичного, як стратегічного значення. “Візьмемо Київ, капітулює вся Україна”, — напевно, вони так вважають.

Зовнішній наступ активно підтримують дії п’ятої колони. Так, один із промовців на мітингу біля Київради, генерал міліції, а нині кандидат у депутати Віталій Ярема навів такий факт. Відомий україноненависник, українофоб, міністр освіти Табачник, який тепер входить до першої десятки партійного списку регіоналів, звернувся до голови КМДА з пропозицією ще не добудовану гімназію в Дарницькому районі зробити російською. Кияни-дарничани вмиль відреагували на цю ситуацію. За кілька днів зібрали близько 3 тисяч підписів із вимогою до влади поважати їхні права і не ухвалювати подібного рішення. Рішучість громади дала результат: вовтузня “русскоміровців” навколо гімназії поки що призупинилася. І мав рацію Ярема, коли звину-

вавив владу міста в лукавстві щодо турботи про потреби киян. Бо ні проблеми з Бортницькою станцією аерації, ні сміттєспалювальний завод, що отрує повітря мало не всього південного Лівобережжя столиці, ні корупція серед чиновництва, ні розкрадання бюджетних коштів, ні зростання злочинності її не цікавить. На першому плані у неї, бачте, введення російської...

Про вороже ставлення до киян чинної влади як до остаточно підкореної людності говорив народний депутат Олександр Чорноволенко. І навів приклад: Верховна Рада ухвалила такий закон, згідно з яким у киян відбирається до держбюджету 50 % податку на доходи фізичних осіб, що збирається у столиці. У Донецьку ж залишаються всі 100 %, те саме в Одесі, Севастополі, деяких інших містах, ради яких очолюють лави сил, що насаджують російську як регіональну. Що називається, за наше жито нас і б’ють.

Провладні ландскнехти, доки остаточно не взяли під свій контроль ситуацію і в столиці, і в Україні загалом, поки що ратують за одну-єдину (могучий язик!) регіональну. Зараз вони рвуться до влади — незабаром вибори до Верховної Ради. Для нас, як і для них, вони можуть стати визначальними. Провладним є що втрачати, тож жодними засобами не гребують. Хижий вишкір не віщує нічого доброго. Наприклад, за день перед тим у Києві(!) їхні молодики розкидали агітаційні наметы, жорстоко побили, завдавши кілька ножових поранень, одного з помічників Дмитра Андрієвського, кандидата в народні депутати від опозиції. “Вони думають, — говорив інший учасник мітингу, — що повернули Київ і всю Україну в Донбас початку 1990-х. Нічого не вийде! Ми станемо на захист народу і демократичних засад нашої держави. Ми скажемо “ні” цій кримінальній владі,

цьому мафіозно-кримінальному бульдозеру!”.

Сергій Терехін був небагато-слівним. “Вони вчора, — сказав він, — обікрали український народ, відібравши у нього заводи і фабрики, сьогодні розкрадають національне багатство — землю”. Тепер ще замахнулись й на мову. У Терехіна двоє дітей: сину — 24, доньці — 8. Старший знає п’ять мов, молодша — три. Але знають, люблять і пишаться єдиною — українською.

Нині у переважній більшості свідомого українського громадянства (не лише українськомовного) немає ілюзій щодо мети ухвалення нинішньою партією влади Закону “Про засади державної мовної політики”. Це утвердження “Русского міра” як чергового кроку до ліквідації української державності. Зрештою, голова фракції регіоналів у Верховній Раді України Олександр Єфремов, та й інші представники проросійських сил не приховують своїх намірів щодо введення російської мови як другої державної. 21 вересня один із депутатів від Партії регіонів Олександр Чорноморський зареєстрував законопроект № 11243, яким, внісши кілька поправок у недавно ухвалений Закон, передбачається введення в Україні другої державної — російської. Як бачимо, у “них” слова не розходяться з ділом. Їхнім “делом”. І все це під лукаві, нібито розважливі запевнення регіонального гаранта про турботу щодо державного статусу мови титульної нації.

Чи змиряться з цим кияни, уся свідома українська спільнота? Принаймні перша її реакція в столиці на задум провладної більшості змусила Київраду відкласти це питання. Пропозиція опозиції ухвалити рішення про мораторій на його розгляд теж не пройшла. Отож усім зрозуміло, що противник відступати не збирається. Не для того він запалив пів-України, посіявши зуби дракона серед українців. Його плани на цьому не закінчуються...

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
Генеральний директор Національного культурного центру України в Москві, доктор історичних наук, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка

Продовження.

Початок у ч. 35, 36, 37, 38
за 2012 р.

2012: тростина та крила

Наприкінці 2011 року, коли я попросив Богдана Сильвестровича прочитати “Крила” Івана Драча, він познайомив мене з відеозаписом його прочитання поезії “Крила”... Ліни Костенко, зробленим навесні, вже після складної операції:

*А й правда, крилатим ґрунту
не треба.*

Землі немає, то буде небо.

*Немає поля, то буде воля.
Немає пари, то будуть хмари...*

.....

Людина нібито не літає...

А крила має. А крила має!

Залишилося незабутнє враження: крупні плани Ступки з очима, в яких, здається, можна прочитати кожний рядок дивовижної поетеси навіть без озвучення. Та велике слово у вустах великого артиста на наших очах завжди народжує диво — ми бачимо, відчуваємо, як Ступчина душа, говорячи Шевченковими словами, “огненно заговорила”, як “слово пламенем взялось” і розтоплює людське серце.

Саме коли слухав “Крила” Ліни Костенко й Івана Драча у виконанні Ступки, який ходив тоді з украй необхідною, та все-таки красивою, вишуканою тростиною, народилася назва глави книги-біографії — “Тростина та крила”. Богдан Сильвестрович не заперечував...

Першого січня 2012 року Ступка зателефонував аж після обіду, сказав, що Новий рік зустрічав із усією сім’єю вдома. Це було звично й приємно чути. На питання, що йому подарували, відповів: “Шкарпетки зимові чорні й білі, запонки...” — “Що з внуками робили?” — “Дурачилися”.

Ступка завжди святкує Новий рік удома:

— *Зараз почуваюся як дон Карлеоне, коли збирається вся родина. Наймолодший онук Богданчик бігає по дому (в нього завжди багато справ), онучка Устя наспіває, старший Дмитро щось цікаве (вже дорослий хлопець) розповідає, а я сиджу, дивлюсь на дружину, невістку й сина — усміхаюся і мовчу. Мені так приємно бути разом із найріднішими людьми. Маленькі діти, що хочуть, те й витворяють, нехай навіть і по голові ходять, а я, як глава клану Ступок, тільки усміхаюся... Мені подобається, коли в домі стоїть жива ялинка чи сосна, щоб хвою пахло...*

Із 3 січня Богдан Сильвестрович не виходив з дому — хворів. Мабуть, застудився. 5-го навіть зробили крапельницю.

6 січня Богдан Сильвестрович їздив до поліклініки на вулицю Верхню, де йому зробили необхідні аналізи. Увечері він зателефонував: “Завтра приходь. Подивись виставу “Одруження” Миколи Гоголя. У перекладі Остапа Вишні. Будуть у нас свої колядки...”

Чистий серцем Пам’яті Богдана Ступки

Театральний гурток Львівської школи № 28.
Вистава за п’єсою В. Розова “В добрий час”. Б. Ступка (ліворуч) і В. Окиш
Фото з архіву родини Б. Ступки

7 січня зранку по телефону: “Христос народився!” — “Славимо його!” — “Рік минув. Зійшла Звезда. Знов приходить Коляда. Хай малий Ісус шодня вас усіх охороня! Хай любов’ю і здоров’ям огортає на добро вам!”

Увечері — вистава “Одруження” у постановці й сценографії Валентина Козьменко-Делінде за участю Дмитра Ступки. Присутня на виставі Лариса Ступка говорила мені, що Дмитрик дуже схожий на діда часів “Білого птаха з чорною ознакою”... Сам Богдан Сильвестрович перед спектаклем і після нього внука не хвалив, але, відчувши й почувши моє шире захоплення, тепло усміхнувся. І в його обличчі побачив я щасливого Дмитрика. Згадалися давні Ступчині слова, коли внуку ще не було й десяти років: “Ми такі подібні з ним...”

Наприкінці вистави зал піднявся в єдиному пориві, артисти кілька разів виходили на поклон, а потім... заспівали різдвяні колядки. Глядачі були в захопленні!

Коли опісля ми зайшли в кабінет художнього керівника, по телебаченню показували “Тараса Бульбу”...

У день мого від’їзду до Москви — 9 січня — Ступка запросив мене до ресторану “Фелліні”. Заговорив карпачо з телятини, рибу дорато, потім — яблучний штрудель із морозивом і зелений чай. Усерйоз образився, коли я спробував оплатити наш обід. Коли виходили, Ступка звично й щедро роздавав чайові: офіціантові, гардеробнику, швейцарові. Утім, і без цього у “Фелліні” весь персонал його боготворить. Не думаю, що всі вони запеклі театralи, просто їм припав до душі цей не лише знаменитий, а й доброзичливий, усміхнений чоловік.

Ми провели за бесідою дві прекрасні години. Найбільше мене порадувало, що Богдан Сильвестрович збирався в Москву наприкінці січня: його шкільному другові Всеволоду Окишу ви-

повнювалося 70. Я пам’ятаю, що в січні 2002 року Ступка приїжджав і на 60-річний ювілей Окиша. Богдан Сильвестрович попросив, щоб я зробив їхній парний портрет. “Той, що в книзі “Богдан Ступка”?” — “Здається... Подивись, там Ассоль (співавтор книги “Богдан Ступка”, виданої в Москві 2011 року, Ассоль Овсянникова. — В. М.) робила знімки на Арбаті у вересні... Хочу подарувати Всеволоду на пам’ять...”

Богдан Сильвестрович передав мені унікальну фотографію понад півстолітньої давності (її вперше вміщено в його біографії): старшокласники Богдан і Всеволод у виставі драмгуртка Львівської школи № 28 за п’єсою “В добрий час” Віктора Розова. Ступка вже не пам’ятає її змісту, сказав лише, що він грав юнака, який приїхав із Сибіру, а Окиш — міського хлопця. Зате пригадав ім’я керівника шкільного драматичного гуртка — Ганна Михайлівна, яка викладала російську літературу, правда, в інших класах. На задньому плані фото привертає увагу картина зі Спаскою жежею Кремля та Мавзолеєм В. І. Леніна. Запитав у Ступки, чи вона була спеціальним елементом “декорації” до вистави. Відповів: “Ні, вона завжди там висіла”. Та й справді: то все було радянською офіційною декорацією.

Якщо вдуматися, ця хвилююча фотографія є найпершим візуальним свідченням акторської біографії Богдана Ступки! На ній майбутньому Майстру — 17 років! А Всеволод Окиш досі жартує, що “з корифеєм українського театру грав на одній сцені, в одній виставі”.

Після мого повернення до Москви спілкувався з Богданом Сильвестровичем три дні поспіль принаймні двічі на день, але 13 січня в першій половині (за московським часом) додзвонитися до нього не міг. Мій телефонний дзвінок після обіду застав його в дорозі: Богдана Сильвестровича

везли на швидкій із дому до Феофанії, точніше, вже привезли. Він устиг тоді лише сказати: “Здається, у мене інфаркт був... Зараз я вже виходжу... Кладуть в реанімацію... Потім поговоримо...” Саме так — “виходжу” й “поговоримо”. Спокійно, ніби нічого й не сталося... Уже годину потому Андрій Сердюк зателефонував і підтвердив — обширний інфаркт, а ще через кілька годин Андрій повідомив, що актор перебуває на операційному столі — йому роблять стентування. О 18.15 (за московським часом) операція закінчилася успішно. Виявилося, що інфаркт Ступка переніс за 5—7 днів до того, тобто 6—8 січня.

Богдан Сильвестрович не хотів викликати “Швидку”, коли йому стало зле, але на цьому наполягла Лариса. І я згадав, як багато років тому на моє запитання, чи часто він звертається до лікарів Ступка відповів: “Відкладаю візит, скільки можу”. Так було й цього разу. Слава Богу, що поруч, як і завжди, була дружина Лариса.

Уперше поговорити з Богданом Сильвестровичем вдалося ввечері 15 січня. Його голос був приглушений, але спокійний: “Інфаркт міокарда”. — “Знаю. Усе вже йде на поправку”. — “Іде на поправку, але причепилося й ніяк не відчепиться...” — “Я працюю над книгою, як домовилися... Мені сказали, щоб довго не розмовляв з Вами. На добраніч”. — “На добраніч. Дай Боже! Дай Боже!”

Наступного дня вранці, судячи з голосу, Богдану Сильвестровичу було значно краще. Справді, він сказав, що вже сідає в ліжку... І ще: “Якби не потрапив сюди вчасно, був би фінал...” Передавав Ступці вітання від Окиша, а він знову попросив мене все-таки зробити велику фотографію з однокласником і передати йому на день народження, бо приїхати, на жаль, не зможе...

Голос Богдана Сильвестрови-

ча оживав, як тільки починав говорити про близькі йому справи, про театр, його майбутнє, Камерну сцену.

У розмові 24 січня він повідомив, що відкриття Камерної сцени імені Сергія Данченка відбудеться 17 березня в день 75-річчя Сергія Володимировича виставою “Увертюра до побачення” за новелою Івана Франка “Сойчине крило”. Потім урочистість перенесли з суботи на понеділок 19 березня.

26 січня Ступка повідомив, що його вже перевели з реанімації в палату: “Знаєш, хто мене тут перший провідав? Федоряченко!” Коли зателефонував Данилу Даниловичу, той розповів, що Богдан Сильвестрович жартома запропонував “замочити” цей візит, але Федоряченко нагадав, що Лариса їм не простить... Утім, Ступка мені пізніше зауважив: “Та Лариси ж тоді не було...”

27 січня — радісний день! Богдан Ступка був удостоєний премії Національної академії кінематографічних мистецтв і наук Росії “Золотий орел” за “Кращу чоловічу роль другого плану” в фільмі Олега Погодіна “Дім”. Артіст уже двічі отримував у Москві “Золотого орла”: 2004 року за роль генерала Серова у фільмі Павла Чухрая “Водій для Віри” та 2010-го за роль Тараса Бульби в однойменному фільмі Володимира Бортка.

Увечері 30 січня Богдан Сильвестрович з гіркотою в голосі зачитав мені по телефону інформацію з київської газети “Сьогодні” (за 29 січня) про церемонію вручення “Золотого орла”. Якийсь Алекс, очевидно, захиляючись від екстазу газетної причетності до московських зірок, сповідав, що Федір Бондарчук, отримуючи нагороду, зворушливо мовив: “Мама, спасибо тебе за те уроки. Это твой приз!” А потім на сцену вийшла мама Євгена Миронова і повідомила: “Женя попал в пробку, так что я тут за него”. Утім, на думку підлесливого Алекса, “самим ярким гостем церемонії став актер Евгений Стычкин, не побоявшийся мороза и заявившийся в... юбке — шотландском килте”.

Про Ступку — жодної згадки. Як назвати подібних українських писак? Комедіанти, блазні... Та ні, це щедро для них. “Раби, подножки, грязь Москви”? Чи свині? Наприкінці 50-х років минулого століття, коли Ступка працював в астрономічній обсерваторії при Львівському університеті, мудрий професор Ейгенсон говорив: “Люди відрізняються від свиней тим, що вони іноді піднімають очі до зірок”... У Драча є нищівний вірш про газетярів із “супернюхом до зарібку”: “Чи совість маєте? Хоч дрібку?”

Одержуючи за Ступку “Золотого орла”, режисер фільму “Дім” Олег Погодін назвав артиста “космічною людиною”. Моя стаття про цю подію в газеті “День” наприкінці січня називалася “Космічний актор”. Але свині очі вгору не піднімають... Між іншим, прочитавши статтю, Ступка зателефонував і сказав, що в нього тепер і виходу немає — треба летіти в космос: “Ось прийде лікар, зробимо укольчик і буду збиратися...”

Далі буде.

Історичні герби малих українських міст, музейні цінності й історичні пам'ятки, діючі й зруйновані храми, видатні особистості в історії, мистецтві, літературі, які народилися або жили й працювали в цих містечках, склад населення, життєві історії — давні й сьогочасні, які ввійшли в літописи й усні перекази, стиль життя й соціально-побутові та культурно-освітні проблеми малих міст (найчастіше — районних адміністративних центрів) — все це містили матеріали, які наш тижневик “Слово Просвіти” подавав і друкує в рубриці “Малі міста України” з перших своїх чисел. Завдяки журналістам, науковцям, авторам із різних областей України ми з Вами, шановні читачі, здійснюємо своєрідні мандрівки в минулому та теперішньому часах нашої країни, намагаючись досягнути її духовні цінності, традиції, перспективи. Звичайно ж, неможливо охопити неосяжне. Але віднайти штрихи, помітити виразні деталі, за якими вбачається небуденне ціле, нам вдавалося.

Коли в березні 2004 року було ухвалено закон про загальнодержавну програму розвитку малих міст України ми, дещо наївно, сприйняли це з ентузіазмом. Нам здавалося, що державна увага до специфіки соціально-економічного функціонування малих міст пересилить масове безробіття, дасть змогу територіальним громадам створити культурні програми розвитку цих міст, посилить увагу до збереження історичної й культурної спадщини. Програма закінчила свою дію 2010 року. Не

Дух справжності, або Нове життя старої рубрики

будемо розводитися про всі політичні перипетії, які не дозволяють владі глянути широко розплющеними очима на проблеми малих міст України, на байдужість всеукраїнську до западання перлин історії й культури в депресивні зони. Ось один лише факт: із 210 тисяч цінних пам'яток лише 140 тисяч занесено в загальнодержавний реєстр...

Попри все, малі міста завжди були і ще є не лише офіційними “одиницями й суб'єктами”: там зароджувалися і трималися в пошанівку засадничі особливості українського національного життя, історії, культури, мови. Тисячі інтелігентів по всій нашій країні живуть і працюють у цих “адміністративних населених пунктах”, роблячи все можливе — і неможливе та-

люючи напрямок своєї роботи в рубриці “Малі міста України”. Як завжди, кличемо на допомогу місцеві міські організації обласних об'єднань ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка: пишіть нам, називайте адреси, говоріть про зроблене і те, що треба зробити.

У нинішньому числі “Слова Просвіти” подаємо першу оповідь про редакційну подорож до Ніжина. Його ми обрали не випадково: хто хоч раз побував у цьому стародавньому місті, погодиться з нашим вибором. Хто в Ніжині не був, сподіваємося, зацікавиться цією легендою українського містобудування, чий храми утворюють хрест — зі сходу на захід. І, як стверджує зберігач старожитностей Ніжинського краєзнавчого музею Лілія Руденко, “від-

носно осі цього хреста спостерігається певна симетрія природних об'єктів: водойм, садів, парків, історичних пам'яток, навіть навчальних закладів”. Зізнаюся: наш редакційний мандрівний гурт не шукав доказів цієї симетрії. Та з перших кроків ніжинськими площами і вуличками відчули ми дивовижну гармонію і співзвучність із духом справжності. Бо чи є ще в Україні таке місто, де часові хвилі гойдають і з'єднують образи Євгена Гребінки й Миколи Гоголя,

світанин, людина, що зробила неймовірно багато для того, аби стародавня книга була присутня в житті й освоєнні історії сьогоденного ніжинського студентства і духовній аурі самого Ніжина. Сьогодні Ви, шановні читачі, теж зможете здійснити захопливу екскурсію Музеєм рідкісної книги в супроводі отця Олександра.

У наших ніжинських матеріалах означені й деякі немалі проблеми тих пам'ятних місць, де встигла побувати виїзна редакція “Слова Просвіти”. Неоднораз озвучувалася й така думка: а чому б кандидатам у народні депутати, чий біл-борди сьогодні “прикрашають” Ніжин, не словом, а ділом долучитися до реставрації та збереження міських історичних пам'яток далеко не місцевого значення? Не з метою підкупу, а для того, щоб залишити тут щось корисне й неприминальне? Скажімо, мене приємно здивував вчинок Миколи Томенка, заступника голови Верховної Ради. Побувавши в Музеї рідкісної книги й дізнавшись, що десятки раритетів потребують реставрації, він витяг гаманця... Його коштом збережена одна з найцінніших книг — нині вона представлена в експозиції.

Отже, дорогі читачі, читайте про місто, де сходилися чи не всі шляхи подорожніх XVIII—XIX сторіч і вирушайте в пізнавальну мандрівку. А ми, журналісти “СП”, незабаром вирушимо за іншою адресою. Але хай і Вам, і нам, як співаєється в пісні, мандрівочка пахне!

Любов ГОЛОТА

Уляна ВОЛІКОВСЬКА
Фото Олександра ЛИТВИНЕНКА

Ось звідки справді варто починати подорож Ніжином, то це з Музею “Ніжинська поштова станція”. Сюди їдуть туристи звідусіль. Ще б пак, музей не має аналогів в Україні, він унікальний і за архітектурою, і за наповненням. “Ніжинська поштова станція” віддзеркалює історію місцевої поштової справи та знайомить з її розвитком загалом на території країни. У не-

На перетині шляхів...

Оскільки Ніжин тривалий час був могутнім торговельним містом на Лівобережній Україні, то поштова станція була великою. Вона розташовувалася на перетині найважливіших шляхів: через ніжинську поштову станцію проходило сім трактів, а всього по Україні було дев'ять. Чим більше доріг сходилося, тим багатшою була поштова станція.

Окрему увагу варто звернути на макет пошто-

ла для М. Гоголя. Гоголь, коли навчався у Ніжині, дуже сумував за домівкою і майже щодня приходив на поштову станцію, де відсилав і отримував листи. Він дуже любив Ніжин і згадував місто у своїх листах. Наприклад, коли Гоголь закінчував навчання, а його друг Данилевський був у Санкт-Петербурзі, він написав йому, щоб той замовив фрак у модного петербурзького кравця. Сукно Гоголь купив у Ніжині і переслав у Санкт-Петербург, де йому пошили фрак і переправили назад. Усе це зайняло близько 4 місяців. Ось так швидко працювала пошта.

Як не згадати, що у цих стінах народився і провів дитячі роки всесвітньо відомий художник-баталіст М. Самокиш. Його батько працював поштарем, тому ці кімнати були надані як службове житло. У музеї зберігається його оригінальна картина “Трійка”, листівки, ілюстрації художника.

Поштовими станціями користувалися тому, що це був надійний вид транспорту. Якщо їхати на своїх

конях, то потрібно було багато часу, а поштові станції влаштовані так, що відстань між ними від 16—18 верст до 35. Весь час у роз'їзді 51 кінь. Крім основної функції — доставки пасажирів, будь-які речі можна було переслати й отримати через пошту, зокрема і листи, і великі суми грошей. Після 1835 року запровадили деліжанси між Києвом і Москвою. Запрягали шестеро коней, було місце для візників і для пасажирів. Могли перевозити 8 пасажирів, але коштувало це недорого і деліжанс курсував раз на тиждень.

У музеї збережено матеріали XVII—XVIII століття. Зокрема історія кохання Мазепи до Мотрі Кочубеївни, документи, калі XVIII століття, які знайдено під час ремонту приміщення. Експонати XIX століття: документи (копії Санкт-Петербурзького архіву), газета “Северная почта” (1813 р.), який наступного року виповнилося 200. Серед експонатів початку XX століття — державні й особисті печатки, на які мали право люди дворянського походження.

Дуже цікавий експонат — дорожній самовар-чайник (друга пол. XIX ст.). До речі, сучасні водонагрівачі створені на основі такого дорожнього самовара. Ще одна унікальна річ — телефонний апарат початку століття.

А ось і колекція поштових марок, починаючи з перших 1918 ро-

ку. Тут представлено поштові випуски, присвячені людям, які пов'язані з містом, спецпогашення до 200-ліття поштової станції; Ю. Лисянському, М. Заньковецькій, К. Безбородьку, С. Корольову, до 200-ліття М. Гоголя, 200-ліття Є. Гребінки, 150-річчя М. Самокиша тощо.

У куточку відпочинку на столі оригінальні речі: порцеляна, старовинний самовар, праски, гобелени, поруч валізи, у яких перевозили документи, листи, які потрібно було зберегти від вологості... Українські скрині, які можна побачити в музеї, з віком овальної форми — для того, щоб стікала вода. У куточку для пасажирів — німецьке дзеркало, аптечка, гасова лампа (електрика в Ніжині з'явилася 1914 року).

Під кінець екскурсії ми оглянули виставку Ірини Калтакової з Глухова, яка збирає різноманітні дзвоники. Її колекція — понад 1000 екземплярів з 52 країн світу. На виставці — 110 дзвоників. Дзвоники, як відомо, були насамперед атрибутом пошти, а потім стали ужитковою річчю. 1836 року видали указ про заборону звукових сигналів у містах, і вигадали дзвоники з кілечками. Тож ми на власні вуха переконалися, що малиновий — це не тільки про церковний дзвін, а й про поштові дзвоники.

личких кімнатах можна побачити макет станції XIX століття, документи, зимові й літні варіанти екіпажів, листівки, марки, піддужні дзвоники, підсвічники, лампи тощо. Словом, тут зберігається понад 500 оригінальних експонатів XVII—XIX століття. І вся експозиція — підтвердження того, що Ніжин був великим освітнім центром і могутнім транспортним вузлом.

— Доставка кореспонденції, вантажів, казни — усе це здійснювалося за допомогою пошти. У цьому приміщенні почали приймати пасажирів із 1802 року, а побудована споруда у 70-х роках XVIII століття. А взагалі тут історія пошти з періоду Київської держави, зокрема першої згадки 885 року, — розповіла завідувач Музею Ольга Пономар.

вого двору. Весь комплекс складається з двоповерхового будинку: на другому поверсі були службові квартири начальника станції та його помічника, а на першому — різні поштові служби. Приймали в одному крилі великогабаритні вантажі, тут була і канцелярія, а в іншому — кімнати готельного типу, де можна було за невелику плату зупинитися і жити кілька днів. Цим скористався і Тарас Шевченко, коли перебував у Ніжині. До речі, свого часу на поштовій станції зупинялися О. Пушкін, О. Гриббедов, М. Ломоносов, В. Даль, П. Куліш, Є. Гребінка. Особливо рідною станція бу-

Ольга Пономар, завідувач Музею “Ніжинська поштова станція”

Музей рідкісної книги

2009 року, коли відзначали 200-річчя з дня народження Миколи Гоголя, у трьох кімнатах бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя заснували Музей рідкісної книги (до цього він містився у дуже тісному приміщенні). Закупили нове музейне обладнання, тепер експонати під надійним захистом.

Мріялося, що три стіни будуть зашиті старовинними шафами XIX століття, які збереглися, але їх треба реставрувати. Мрію залишили на перспективу — можливо, знайдуться спонсори.

Про скарби музею розповів журналістам його завідувач, священник, голова Ніжинської “Просвіти” Олександр Сергійович МОРОЗОВ.

Запрошуємо наших читачів до екскурсії залами, де живуть рідкісні книги.

“У XIX столітті бібліотека збагачувалася, у XX — розбазарювалася”

Наша бібліотека позаминулого року відсвяткувала 190 років. Із діючих університетських бібліотек це одна з найдавніших. Давніші за неї хіба львівська (їй 350 років), харківська, Києво-Могилянська, яка припиняла своє існування. А наша — не припиняла. 1803 року був започаткований Харківський університет, 1805-го — видано наказ про створення в Ніжині ліцею князя Безбородька. Засновниками університету були брати Безбородьки: князь — канцлер Російської імперії Олександр і його молодший брат Ілля, вихідці з Чернігівщини. Мали маєток у селі Стольному. Їхній батько Андрій Безбородько дав дітям гарну освіту. Був генеральним писарем в останньому гетьманському уряді Кирила Розумовського. Олександр Безбородько навчався в Києво-Могилянській академії. Кар’єру брати Безбородьки робили в Санкт-Петербурзі. Олександр дуже швидко став особистим секретарем Катерини II і потім дослужився до канцлера Російської імперії. Діяльність Безбородьків суперечлива. Вони проводили політику в руслі русифікації, але дещо зробили й для України. Коли Олександр Безбородько помер, то в його заповіті знайшли запис, де він заповідав кошти, які залишаться, покласти в банк і на них відкрити “богоголюбне заведення”. Яке саме, він не зазначив. Рішення про те, що саме це буде, ухвалював його молодший брат Ілля, відставний генерал, прихильник просвітницьких ре-

завдяки діяльності першого його директора Миколи Олексійовича Лавровського — відомого педагога, філолога, історика літератури, академіка Російської академії наук, бібліотека була значно розширена. У ті часи навчальні заклади мали свої опікунські фонди, у які збиралися пожертви, кошти за заповідями тощо. На ці кошти була придбана бібліотека професора московського університету Степана Шевирьова, історика літератури, філолога, слов’янофіла, приятеля Гоголя, Пушкіна, Аксакова. У нього виникли конфлікти з керівництвом Московського університету, після чого його звільнили з роботи й він виїхав за кордон. Проживав в Італії, Франції, зібрав дуже цінну бібліотеку (майже 6 000 томів), і після смерті Шевирьова її придбав наш заклад.

1875 року було придбано бібліотеку ще одного відомого науковця, Фрідріха Вільгельма Річля. Це австрійський науковець чеського походження, філолог, фахівець із давньої латини, мав власну класичну філологічну школу. Його учнем був відомий німецький філософ Фрідріх Ніцше. В архівах збереглася характеристика, яку Річль давав Ніцше, коли той вступав до аспірантури. Після смерті Річля його бібліотека поповнила наше зібрання.

1876 року своїм фондом із нами поділився Варшавський університет, передав частину своїх дублетів. Тоді ж було придбано ще одну дуже цінну бібліотеку — 680 томів Ніжинського грецького Олександрівського училища. У Ніжині у XVII столітті

У цьому корпусі Ніжинського університету міститься бібліотека стародруків

ського в Києві, багато стародруків забрала бібліотека Київського університету.

Ми виявили в архіві документи 1934—1936 років, там є дуже цікаве листування: Київський університет замахнувся на вилучення з нашої бібліотеки 60 000 примірників! І нарком освіти давав згоду на це. Ці книжки не вивезли через те, що почалися репресії і тих людей, які займалися вилученням, репресували. Так вдалося зберегти решту бібліотеки.

Показати студентам, який вигляд мала давня українська книжка в оригіналі, ми, на жаль, сьогодні не можемо. Але в Музеї експонуються факсимільні видання 80-х років XIX століття двох найдавніших книжок часів Київської Русі: це “Остромирове Євангеліє” 1056—57 рр. та “Ізборник князя Святослава” 1073 р. Фахівці, які вивчають пам’ятки давньоруської писемності, говорять, що ці книги репрезентують не початок вітчизняного книгописання, а його розквіт. Тобто, щоб створити книгу на такому високому мистецькому рівні, треба було мати багаторічний досвід не тільки користування книжками, а й їхнього виготовлення. Давніші манускрипти просто не збереглися. Чому? Відповідь дуже проста: ми знаємо, що в Києві у Софійському соборі була бібліотека Ярослава Мудрого, жодної книжки з якої до нашого часу не дійшло; скоріше за все вони загинули під час монгольської навали у XIII ст.

Перше видання “Слова о полку Ігоревім” 1800 р. в нашій колекції — дуже рідкісне й цінне. Точиться дискусія, чи ця пам’ятка вітчизняної літератури XII ст. є оригіналом, чи підробкою, але саме це видання є дуже цінним тому, що на теренах колишнього Радянського Союзу відомо лише близько 60 примірників, і один із них — у нашій бібліотеці. Є в нас переклади “Слова...” українською й російською мовами, надруковані в XIX ст. з автографами перекладача — відомого вченого, першого ректора Київського університету, приятеля Т. Шевченка, Михайла Максимовича. Це — сигнальний примірник видання 1857 р., за яким Максимович правив уже набраний текст.

Сучасне факсимільне видання, яким ми теж пишаємося, — “Пересопницьке Євангеліє” 1556—1561 рр., яке видали 2008 року Українська академія наук спільно з УПЦ МП. Ця рукописна книга — найдавніший відомий переклад Святого Письма українською мовою. Першим дослідником історії цього рукопису був професор Ніжинського історико-філологічного інституту Олександр Сергійович Грузинський. У нашій колекції експонується його монографія, присвячена історії походження манускрипту, датована 1911 роком з автографом автора. Ще одне цікаве факсимільне видання 1843 року — так зване “Реймське Євангеліє”, оригінал якого зберігається у Франції. Це Євангеліє написане слов’янською мовою в XI столітті і, як вважають дослідники, у Францію воно потрапило разом з Анною Ярославною, донь-

кою князя Ярослава Мудрого, яка вийшла заміж за французького короля Генріха I. Серед її посагу була й бібліотека. Анна вміла читати й писати слов’янською, латинською і грецькою мовами. Це Євангеліє зберігалося у Франції в Реймському соборі. На ньому присягали всі французькі королі аж до революції кінця XVIII століття. Французи поставили Анні Ярославні пам’ятник в одному з монастирів під Парижем, який вона побудувала на власні кошти і де була похована. На постаменті написано: “Анна Руська з Києва, королева французька”, далі йде перелік благодіянь, які вона зробила для Франції. А 1843 року Паризька академія наук видала факсимільне видання цього Євангелія, у нас є два примірники. Цікаво, що в одній пам’ятці поєднано дві слов’янські абетки: половина книги написана кирилицею, а половина — глаголицею.

Початки вітчизняного книгодрукування

Рукописна книжка відіграла велику роль у просвітництві, в розвитку науки й культури, але мала низку недоліків, бо була малодоступною широким верствам населення та дуже дорогою — адже писали книги на пергаменті, оздоблювали коштовностями. Потреба в поширенні друкованого слова була дуже велика. 1450 року Йоганн Гутенберг вперше застосував друкарський верстат для друкування книжок. Це був звичайний дерев’яний прес. Книжки друкували за допомогою окремих літер, які виливали з олов’яного сплаву.

Коли ж почалося вітчизняне книгодрукування? Традиційно нас вчили, що друкування в Україні розпочав Іван Федоров, який приїхав із Москви. Але історики стверджують: це питання дуже складне. На жаль, ми повторюємо азі російської історіографії XIX століття. Зараз є цікаві, досить обгрунтовані наукові гіпотези, які стверджують, що Іван Федоров не москвитин, а “русин” із Західної Білорусі. Твердження ґрунтується на тому, що у польських архівах були знайдені дуже цікаві документи — списки студентів Краківського університету початку XVI ст. Там позначений “русин” (тобто слов’янського походження) з Холмщини (нині територія Польщі) Іван Федоров. Відомо, що Іван Федоров вільно володів латинською мовою, яку в московських школах у ті часи не вчили. Знання латинської він міг отримати тільки за кордоном, тож найімовірніше, він і є той самий студент. Ось чому, коли у Івана Федорова почалися конфлікти з московською владою, він тікає на територію Великого князівства Литовського — спочатку в містечко Заблудово, потім у Вільно, а вже звідти на запрошення князя Костянтина Острозького переїжджає в Україну, де засновує дві друкарні — Львівську та Острозьку.

У нашій колекції зберігалася перша надрукована Іваном Федоровим книга — Львівський Апостол 1574 р., але видання як дуже цінний раритет у нас забрали до

Редакція “Слова Просвіти” провела в музеї кілька незабутніх годин

форм Олександра І. Вирішив, що це буде університет. Будівництво тривало майже 15 років. 1820 року університет відкрився і відразу ж було засновано його бібліотеку. Завдячуємо цим нащадкові родини Безбородьків, графові Олександрові Григоровичу Кушелеву-Безбородьку, який був першим почесним опікуном навчального закладу й подарував 2,5 тисячі книжок із родинної бібліотеки. Це поклало початок зібрання.

Протягом XIX століття навчальний заклад кілька разів змінювали. Після відомої справи про вільнодумство 1832 року викладачів гімназії звинуватили в поширенні ідей декабристів і за царським указом навчальний заклад перетворили на фізико-математичний ліцей. Вирішили, що фізика й математика менш небезпечні, ніж гуманітарні науки. 1840-го постав юридичний ліцей, а 1875 року на базі ліцею було створено Ніжинський історико-філологічний інститут князя Безбородька. 1875 року

існувала потужна грецька купецька громада, завдяки діяльності якої була зібрана цінна бібліотека. Найдавніші наші книжки походять саме з бібліотеки ніжинських греків.

У XIX столітті бібліотека збагачувалася, а в XX її набуток розбазарювалися, втрати були дуже суттєвими. Зокрема, 1934 року, коли відбувалася реформа вищої освіти в радянській Україні, за наказом тодішнього наркома освіти В. Затонського статус Ніжинського вишу було понижено, він був перетворений на Інститут народної освіти, йшлося навіть про те, щоб його взагалі перетворити на “робфак”. ВНЗ усе-таки зберегли, а бібліотеку розграбували. У нас повністю забрали рукописний фонд, близько 400 одиниць зберігання, там були рукописи X—XIII століття та найцінніша перлина — найбільша у колишньому Радянському Союзі колекція автографів Миколи Гоголя. Переважно все це зараз зберігається у Національній бібліотеці Вернад-

відділу стародруків бібліотеки Вернадського. Вінцем діяльності Івана Федорова в Україні є “Острозька Біблія”. Маємо її репринтне видання 2006 року.

Сучасні науковці стверджують, що перша друкована українська книжка — це Часословець, надрукований 1491 року в Кракові у друкарні німця Швайпольта Фіоля українською мовою на замовлення української православної громади на теренах польської держави. У Музеї експонується гравіроване відтворення титульної сторінки цієї книжки. Хоча Україна у той час і не мала власної державності, книгодрукування до нас прийшло не з Росії, а навпаки, через Україну рухалося з Європи в Московію.

1614 року почала діяти друкарня Києво-Печерської лаври. У нас, на жаль, не повна колекція лаврських видань, їх не так уже й багато, але є Знакові для історії української культури два видання: “Венец Христов” Антонія Радивиловського, відомого українського духовного письменника, вихідця з Чернігівщини, монаха Києво-Печерської лаври. Це перша книга, надрукована українською книжною мовою кінця XVII століття, яка потрапила під цензуру в Московській державі. Видана була 1688 року, і коли потрапила до рук московського патріарха Якіма, той видав наказ вилучити з усіх московських церков, монастирів, бібліотек київські видання, спалити їх, а надалі в Києво-Печерській лаврі друкувати книги тільки після того, як вони будуть відредаговані в Москві. Одна з причин — мовне питання.

Ще одне знакове видання — перший український бестселер — книжка, яка мала ажіотажний попит читачів, перевидавалася величезними накладами і була дуже популярною в ті часи. Це “Життя святих” Дмитрія Туптала-Ростовського. Чотиритомник, де зібрані життєписи всіх православних святих, які згадуються в церковному календарі. “Спонсором” видання був гетьман Іван Мазепа. Про це був згаданий напис на останній сторінці книги. Коли 1708 року Мазепа зробив невдалу спробу відірвати Україну від Московської держави, його піддали церковній анафемі, власник нашого примірника книжки замазав прізвище Мазепа сажею. Цей цікавий артефакт нагадує радянські часи, коли відомі політики або науковці потрапляли під репресії, сторінки з енциклопедій, книжок з їхніми прізвищами виривали, заклеювали. У нас, до речі, є такі “репресовані” книжки. Наприклад, академічне видання творів Тараса Шевченка 1934 року з передмовою академіка Сергія Єфремова. Коли останнього репресували, його передмови та коментарі були вирізані з книжки лезом...

Служіння Стефана Яворського

Із Ніжином пов’язані життя й діяльність митрополита Стефана Яворського. Виходець із Галичини, він народився в містечку Яворові на Львівщині. Його батьки переїхали на Лівобережну Україну, в Ніжині минули дитячі роки майбутнього духовного письменника. Тут він отримав початкову освіту. Потім навчався в Києво-Могилянській академії, став її професором, стажувався в європейських університетах і 1701 року за наказом Петра I призначений главою Російської православної церкви. Спочатку Стефан Яворський підтримував реформи Петра I, зокрема, в галузі освіти. Але Петро I намагався провести церковну реформу, знищити патріарший устрій і підпорядкувати церкву державі. Йому це вдалося. Та Стефан Яворський чинив опір цим реформам, намагався зберегти давній канонічний устрій церкви. Петро I ненавидів митрополита, навіть видавав указ, яким забороняв Стефанові проповідувати. Яворський прагнув повернутися в Україну, та його не відпустили з Петербурга, цькували, інтригами довели до передчасної смерті у 64 роки. У Ніжині 1702 року він власним коштом побудував Благовіщенський монастир. Йому допомагав гетьман Іван Мазепа. У цьому монастирі Стефан Яворський хотів відкрити навчальний заклад, щось на кшталт Києво-

Могилянської академії. Митрополитові цього не дали зробити, але незадовго до смерті 1722 року Яворський заповідає монастиреві власну бібліотеку, яка була шостою за кількістю книжок приватною книгозбірнею у Російській імперії того часу. На жаль, і ця бібліотека в Ніжині не збереглася. Після смерті Яворського його посаду зайняв і став першим президентом Синоду Феофан Прокопович, теж українець, давній опонент Стефана, прихильник протестантизму. Саме Феофан зробив усе, щоб звести діяльність попередника нанівець. Стефан Яворський перед смертю усі свої кошти та книги віддав у монастир і в заповіті написав: “Хто вилучить ці кошти або ці книги з Ніжина, хай буде проклятий”. Після смерті Яворського Прокопович видає наказ забрати ці гроші: їх передали на потреби Синоду. Монастир потім за ці гроші багато років судився, і тільки за часів Єлизавети гроші йому повернули. А бібліотеку вилучили й перевезли в Харківську духовну семінарію, де її розграбували. Нині тільки 240 томів. Вони зберігаються в бібліотеці Харківського університету з автографами Стефана Яворського. У Музеї репрезентовано видання творів митрополита, зокрема “Камінь православної віри” (московське видання 1728 року та Києво-Печерської лаври 1730-го), його проповіді, факсимільне видання підручника “Рука риторическая”, який було написано для Києво-Могилянської академії. Є література про історію цього монастиря й про ніжинську бібліотеку Стефана Яворського.

Книги родом із Чернігівщини

Книгодрукування на Чернігівщину прийшло 1671 року завдяки діяльності вихованця Києво-Могилянської академії Лазаря Барановича, архієпископа, духовного письменника, просвітителя. Власним коштом він відкриває друкарню на Чернігівщині. Спочатку вона була розташована в Новгород-Сіверському у тамтешньому Спасо-Преображенському монастирі, де була резиденція Чернігівського архієпископа. До новгород-сіверського періоду історії Чернігівської друкарні належить видання Семена Ялинського “Анфологон” (збічник піснеспівів, які виконували під час богослужіння в церкві). 1680 року пожежа знищила обладнання друкарні, і Лазар Баранович переводить її до Чернігова в Троїцько-Іллінський монастир, де вона з невеличкими перервами існувала аж до 1846 року. Потім обладнання цієї друкарні придбала Чернігівська земська друкарня.

Дуже цікава деталь: після 1720 року аж до 60-х років XVIII ст. із видавничого репертуару українських друкарень зникає авторська книга. Чому? Була низка наказів, зокрема й Петра I, які забороняли друкувати авторську книгу. Тому українські друкарні виготовляли переважно загальнонавчальну церковну літературу. І тільки за часів Єлизавети в Україні поновлюється авторське книгодрукування...

Ще одна велика українська друкарня — друкарня Почаївської лаври в Західній Україні. До 1831 року ця лавра належала гре-

ко-католикам (уніатам). Дизайн почаївської книги значно відрізнявся від київських і московських видань, тому що в Західній Україні була поширена європейська книга. Німецькі й польські видання слугували взірцем оздоблення книжок для почаївських друкарів.

Ніжинські греки — відомі купці, які торгували по всій Україні, й серед них були ділячі, які займалися просвітницькою й благодійницькою діяльністю. Наприклад, три мільйонери брати Зосими, які мешкали в Ніжині. У ті часи Греція переживала важкі часи, була окупована Османською Туреччиною, і брати Зосими поклялися, що не заведуть родин і не житимуть у розкоші, доки їхня Батьківщина не буде звільнена. Усі свої кошти вони витрачали на просвітницьку діяльність і на підтримку національно-визвольного руху: фінансували партизанські загони, які діяли в Греції проти турецьких завоювальників, а в місцях компактного проживання греків у вигнанні будували школи, лікарні, притулки для інвалідів і людей похилого віку. Видавали власним коштом величезну кількість книжок не тільки грецькою, а й латиною, французькою та російською мовами. Книга про історію Ніжинського Благовіщенського монастиря — це внесок братів у місцеве історичне краєзнавство. Видані книги Зосими безкоштовно розсилали в бібліотеки, навчальні заклади. І сьогодні братів Зосимів у Греції дуже шанують, вважають, що саме їхня видавнича діяльність сприяла формуванню в XIX ст. літературної новогрецької мови. Коли 2008 року в Україні з візитом перебував президент Греції Каролос Папуліас, то на його прохання змінили маршрут перебування у країні: він відмовився від екскурсії по Києву на користь Ніжина, де від імені грецького наро-

ду поклав вінок на могилу братів Зосимів. Відвідав наш музей, цікавився грецькими книжками й був здивований, що у нас є експозиція, яка розповідає про діяльність братів Зосимів. Пообіцяв, що на знак вдячності за те, що Ніжин у XVII столітті дав грекам-вигнанцям притулок, сучасні греки побудують у місті грецько-український культурний центр. Нині у греків затяжна економічна криза, через те проєкт поки лишається не здійсненим. Але грецькі делегації до нас приїжджають, і ми нагадуємо про перспективи нашої співпраці, сподіваємося, що центр таки буде побудовано.

Микола Гоголь — наш найвідоміший студент. Автографи рукописів Гоголя у нас вилучили, нині вони зберігаються у відділі рукописів Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського в Києві. Але в нас експонуються прижиттєві

видання творів Гоголя: двотомник “Арабески” і найскандальніша книга письменника “Выбранные места из переписки с друзьями”, яка викликала хвилю критики. Гоголь як людина меланхолійного темпераменту дуже важко пережив її, саме це і ввело його в таку депресію, з якою він, на жаль, не впорався... Тут же експонуються переклади творів Гоголя українською мовою. До речі, перекладати Гоголя українською починають у Західній Україні, бо на зросійщеній Лівобережній Україні друкувати книги українською було заборонено. На території, підвладній Австро-Угорщині, така заборона не існувала, українська мова там розвивалася. Дуже цінний експонат — переклад Івана Франка книги “Мертві душі” 1882 року, який вважається сьогодні найкращим. Іван Франко поставився до перекладу дуже творчо: перед цим два роки працював над словником, збирав українські відповідники до фразеологізмів Гоголя. Отже, переклад набув особливих рис, зажив окремим творчим життям... Наш примірник перекладу Іван Франко надіслав до ніжинської бібліотеки 1909 року на виставку, присвячену 100-річчю Гоголя. На жаль, він не залишив автограф.

Навчальні видання доби просвітництва в Музеї представлені шкільними підручниками XVII—XVIII століття. До нас часто приходять школярі й жаліються, що у них дуже важкі портфелі... Жартуємо пропонуємо покласти у портфель ці фоліанти. Ось — буквар Каріона Істоміна, який було видано як на той час величезним накладом 300 000 примірників. Кошти дав цар Петро I. Діти з простих родин користувалися чорно-білими примірниками, а для дітей з аристократичних родин було надруковано кілька десятків кольорових. Перший друкований підручник з математики — “Арифметика” білоруса Леонтія Магницького, монаха, вихованця Києво-Могилянської академії. Підручники з європейської історії та географії — це вже перекладені праці німецьких і голландських учених...

1875 р. своїм дублетним фондом із нами поділився Варшавський університет. Ми експонуємо деякі польські стародруки, які зберігаються в нашій колекції. Найдавніше польське видання — “Польська хроніка” Мацея Міховського (1521 рік). У книзі є розділи, присвячені історії “руських”, тобто українських, земель, які входили до складу Польської держави.

Якщо ми порівняємо книгодрукування європейське й вітчизняне, побачимо великі відмінності. На східнослов’янських землях існувала тенденція до державної та церковної монополії на книгодрукування, а за часів Російської імперії приватні друкарні взагалі зникли. У Європі зовсім інша картина. Там розвивався капіталізм, приватна власність, існували приватні друкарські фірми. Це були переважно родинні підприємства, де одна родина з покоління

Загальна експозиція музею

Продовження на стор. 14

Закінчення. Початок на стор. 12—13

в покоління займалася виданням книжок. Чотири такі великі друкарські фірми представлені в нашій колекції. Видавничий дім Ет’єнів з Парижа видавав твори класичних авторів. Дуже популярними були видання грецьких і римських письменників доби античності. Книжки Ет’єнів вважалися найкращими за якістю редагування і за кількістю ілюстрацій, якими прикрашався текст. Ще один відомий видавничий дім — венеціанська друкарня Альда Мануція, відомого італійського просвітителя, педагога, філолога. У його друкарні 1513 року була видана найдавніша книжка нашої колекції — перше повне зібрання творів філософа Платона. Ця книга представлена єдиним примірником, який зберігається в нашій бібліотеці.

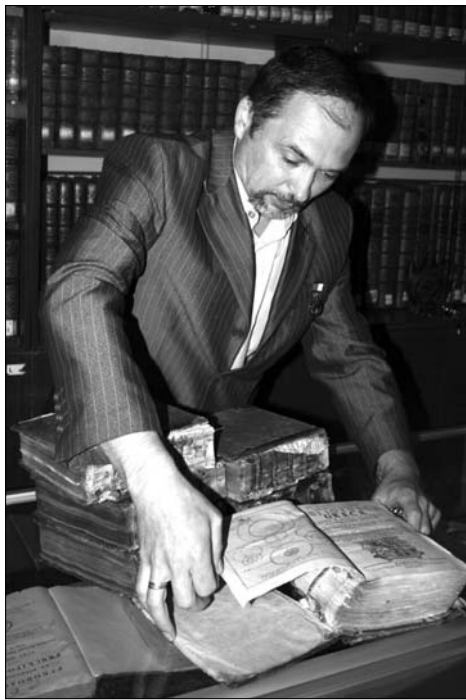
Ще один просвітницький друкарський центр — місто Базель (тепер — Швейцарія). Там існувала друкарня Іоганна Фробена. Це відомий німецький друкар, просвітитель, який видавав не тільки твори відомих класичних авторів, а, як зараз модно говорити, був “інформаційним спонсором” сучасників. Він мав приятельські стосунки з Еразмом Роттердамським і був першим видавцем його творів. У нашій колекції є одне з видань 1532 р., яке редагував і до якого написав передмову Еразм Роттердамський. Це — твори давньоримського письменника Теренція.

Ще один друкарський центр існував у місті Амстердамі. При тамтешньому університеті створено друкарню, якою володіла родина Ельзевірів. До речі, видавництво “Ельзевір-прес” існує й досі, це дуже авторитетний європейський видавничий дім, що спеціалізується на виданні наукової й науково-популярної літератури. Ельзевіри були чи не першими друкарями, які почали друкувати видання невеличкого, кишенькового формату. Вони були дуже популярними. Наприклад, найменше видання Ельзевірів початку XVII століття з нашої колекції заввишки лише 8 см.

Про земляків

Наш земляк мореплавець Юрій Лисянський народився в Ніжині 1773 року. Походив з давньої козацької родини. Прадід був сотником у Ніжинському полку, а батько-священник служив у ніжинській церкві Іоанна Богослова. Своїх дітей Юрія та Ананія він віддав на навчання в Санкт-Петербурзі, до Кронштадтського кадетського кор-

Музей рідкісної книги

Отець Олександр сподівається, що десятки рідкісних книг будуть реставровані, якщо знайдеться спонсор...

пусу. Закінчивши цей заклад, Лисянський став військовим моряком. Проходив стажування в англійському флоті, самотужки вивчив англійську мову. Дуже багато подорожував. Бував в Індії, Північній Америці, особисто спілкувався з Джорджем Вашингтоном. А в 1803—1806 роках разом з іншим відомим мореплавцем І. Крузенштерном Ю. Лисянський здійснив першу в історії російського флоту навколосвітню подорож. Тепер українець Лисянський і пруський німець Крузенштерн вважаються першими російськими мореплавцями...

1812 року власним коштом накладом 200 примірників видав щоденники, які він під час подорожі. Двотомник супроводжувався величезним атласом, у якому замальовано карти географічних відкриттів та зібрану під час подорожі етнографічну колекцію. До речі, під час подорожі Лисянський зробив багато наукових знахідок: відкрив острів, який до цього часу не був позначений на карті, дві течії, які не були відомі вченим.

Цікаво, як склалися долі двох видатних мореплавців — Лисянського та Крузенштерна. Вони були однокурсниками, приятелювали. Німець Крузенштерн після подорожі став адміралом, директором кадетського корпусу, мав приятельні стосунки з царем. А Лисянський вийшов у відставку в чині капітана III рангу. Сучасники в мемуарах писали, що він нібито мав важкий характер. Насправді у ті часи в Петербурзі, щоб зробити військову кар’єру, треба було давати хабарі, низько гнути спину, підлезуватися до начальства. А Лисянський мав козацьку вдачу, почуття власної гідності й цього не робив. Коли він звернувся у військове відомство з проханням надати кошти на видання щоденників, йому відмовили. Збереглася рецензія, де було зазначено, що книга Лисянського написана “простонародним мовою с использованием малороссийских слов”. Саме це, очевидно, й було причиною відмови. Викладачі нашого університету зараз працюють над перекладом книги Лисянського українською мовою. У Росії ж книжка перевидувалася двічі: у 1946 і 2006 роках...

Ще один наш земляк — академік живопису Микола Самокиш, відомий художник-баталіст. Його вважають засновником радянського живописної школи. Він із дитинства цікавився українською історією, був неперевершеним книжковим графіком. Найвідомішим книжковим проектом, у якому Самокиш брав участь разом із Д. Яворницьким та С. Васильєвським, був альбом “Із української старини”, який побачив світ у Санкт-Петербурзі 1900 року. Наш Музей експонує його оригінал.

До уваги відвідувачів книжка, яка започаткувала українську історіографію. Це “История Малороссии” Дмитра Бантиш-Каменського. Його родина також має ніжинське коріння: батько історика народився в Ніжині у родині ніжинської грекині, вчився у грецькій школі... Дуже цінне рідкісне видання — “Малоросійський

гербовник”. Це спільна праця істориків Г. Лукомського і В. Модзалевського, ілюстрована відомим графіком Г. Нарбутом. Це видання Чернігівського дворянства побачило світ 1914 року в Санкт-Петербурзі накладом лише 400 примірників.

Найбільший стародрук, який експонується в нашому Музеї, — велике Напрестольне Євангеліє вагою 18,5 кг. Книга належала Ніжинському Благовіщенському монастирю (подарунок рідного брата митрополита Стефана Яворського Федора). Євангеліє мало коштовну палітурку з позолоченого срібла та дорогоцінного каміння. Але у нашій історії був період, коли у 20-х рр. XX ст. церковні цінності вилучали на потребу індустріалізації радянської економіки. Дорогоцінну палітурку тоді знищили, а саму книгу без палітурки передали на антирелігійну виставку... У монастирі свого часу була багатуша бібліотека, але сьогодні Євангеліє-велетен — єдина монастирська книга, яка збереглася...

Під час окупації Ніжина фашистами у 1941—1943 рр. дві мужні жінки — завідувач бібліотеки Ніна Наркевич та бібліограф Зіна-

Велике Напрестольне Євангеліє

їда Константинова врятували бібліотеку від розграбування. Вони переселилися до будинку бібліотеки і звернулися до німецької комендатури по дозвіл на відкриття книгозбірні. Знали, що тільки так врятують її. Найцінніші книжки вони сховали у підвалі під вугілля, щоб їх не знайшли. Два довгих роки зберігали вони “перлину” інституту — бібліотеку. У роки війни бібліотека втратила чимало видань, які за наказом німців винесли до приміщення міської бібліотеки. Тікаючи з міста, фашисти спалили міську бібліотеку. Та найцінніші стародруки були врятовані.

Розповідь записала **Надія КИР’ЯН**
Фото **Олександра ЛИТВИНЕНКА**

Собор без риштувань

відправлена велелюдна панахида за Кобзарем. Після панахиди процесія супроводжувала труну з тілом Кобзаря через усе місто до застави на Київському виїзді. 1991 року в пам’ять про цю подію ніжинці встановили біля храму пам’ятний знак.

Із 1924 року в церкві правила службу громада Української Автокефальної Православної Церкви. У 1930-х роках комуністична влада закрила храм. У ньому розташували військовий склад. Коли восени 1941 року з міста відходили підрозділи Червоної армії, приміщення церкви разом із військовим майном спалили.

У повоєнні роки храм руйнували зсередини, потім заклали вибухівку. Але могутній козацький храм вистояв. Про дикунство тих часів говорить і той факт, що військові використовували церкву як мішень, влаштувавши тут, у центрі міста, тир. Досі на її стінах збереглися сліди від куль.

Безбожники-комуністи не вгамовувалися. 1960 року міськомкомпартії та міськвиконком вийшли на уряд із пропозицією знести Спасо-Преображенський і ще низку храмів. У листі до уряду міські владці написали, що церква “своим внешним видом обезображивает город, что вызывает справедливое возмущение общественности”. На щастя, Рада Міністрів України не дозволила знищувати храми. Серед інших патріотів, вагоме слово на захист святинь сказав академік Петро Тронько.

І лише в незалежній Україні старовинний храм знову ожив, його передали громаді Української Православної Церкви Київського Патріархату. На жаль, у напівзруйнованому стані. Храм зараз стоїть із голими, поруйно-

ваними стінами. Лише з 2002 року розпочалися реставраційні роботи. Цьому посприяли відомий політик Іван Плющ, Київський міський голова Олександр Омельченко. Виготовили проект реставрації храму в його первісному вигляді, провели консервацію об’єкта, перші невідкладні роботи, насамперед покриття куполів.

На жаль, нині все зупинилося. Ні в державному, ні в місцевих бюджетах не знаходиться коштів на реставрацію святині. Небагато можуть зробити своїми силами й самі віряни. Втім, вони все ж шукають кошти, звертаються до меценатів, добродійників, усіх, для кого дорого наші святині. Віряни зробили невелику прибудову до храму, в якій зараз ведуть богослужіння.

Ось що говорить відомий громадський діяч, просвітянин, історик, протоієрей Всіх-святського храму Ніжина отець Олександр МОРОЗОВ:

— Нині настоятелем Спасо-Преображенського храму є молодий священник, вихованець Київської Духовної Академії УПЦ КП о. Віталій Філозоф. Незважаючи на холод, безліч незручностей, провокацій з боку прихильників “канонічного”, себто “московського православ’я”, і навіть неодноразові пограбування, тут регулярно відбуваються богослужіння, а в пам’ятні Шевченківські дні — загальноміські урочистості та панахиди за Великим Кобзарем... Враховуючи величезне історичне та духовне значення визначної пам’ятки, релігійна громада Київського патріархату, Ніжинське міське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка та громадськість міста клопоталися перед урядом держави і просили взяти під контроль відбудову храму. Чи відродимо ми Тарасову церкву? Чи виконаємо наш обов’язок перед Богом, народом України та пам’яттю Великого Кобзаря?

ДО УВАГИ МЕЦЕНАТІВ!

Петро АНТОНЕНКО

Тисячолітній Ніжин виник на лівому березі річки Остер. На початку XVIII ст. міські квартали з’явилися й на правому березі. Їх населяли переважно козаки, які за часів Хмельниччини утворили “Новомескью” сотню Ніжинського полку. Тоді вони й збудували тут дерев’яну Спасо-Преображенську церкву, яка простояла понад 100 років.

У середині XVIII ст. парафіяни Спасо-Преображенського храму вирішили збудува-

ти нову муровану церкву. Її фундамент заклали поруч зі старою дерев’яною. Споруджений 1757 року храм став чудовим зразком українського бароко. У XVIII ст. при храмі діяли школа та шпиталь, що утримувалися коштом громади та за рахунок пожертвувань. Упродовж 1853—1857 рр. із західного боку храму прибудували теплу церкву з високою Триярусною дзвіницею (не вціліли). Храм розширили двома престоломи.

У народі Спасо-Преображенську церкву називали “Тарасовою”: 17 травня 1861 року на подвір’ї цього храму зупинилася похоронна процесія, що проводжала в останню до-рогу до Канева Тараса Шевченка. Тут була

«Неактуальний Самокиш»

Загальний наклад статті з такою назвою в друкованих ЗМІ 145 тисяч примірників. А ще її передруковували на російськомовних сайтах у Криму, Україні й Росії, 2011 року видали окремою брошурою в Сімферополі (Кримський центр гуманітарних досліджень, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Кримське товариство російської культури у видавництві “Кримський архів”). Її автор — доктор філологічних наук, професор Володимир Павлович Казарін, завідувач кафедри російської й зарубіжної літератури Таврійського університету. Його дослідження зацікавило нас інформаційною насиченістю, постановкою проблеми, спонукало до роздумів про об’єктивність чи необ’єктивність національного вшанування в державі, у великому чи невеликому містечку, зокрема в Ніжині.

Надія ОНИЩЕНКО
Фото Олександра ЛИТВИНЕНКА

“25 жовтня 2010 року виповнилося 150 років художнику Миколі Семеновичу Самокишу. Він залишив нам у спадок більше 11 тисяч картин, графічних робіт і книжкових ілюстрацій (перо, туш, сепія, акварель). Дійсний член Імператорської Академії мистецтв. Володар п’яти срібних, двох малих і великої золотих медалей тієї самої Академії і срібної медалі Всесвітньої виставки в Парижі. Лауреат першої премії графа С. Г. Строганова. Ще студентом удостоївся честі стати автором картини, яку придбав П. М. Третьяков для знаменитої галереї. Пізніше його роботи поповняли колекції Зимового палацу, Державного музею образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна, Державного Російського музею і багатьох інших збірок Росії й Європи...”

Так пише про нашого видатного земляка Володимир Казарін. І далі риторично запитує: “Можливо, його радісно й урочисто згадали в ювілейні дні в рідному Ніжині — чернігівському містечку, в якому він народився і закінчив гімназію при знаменитому Ліцеї князя Безбородька (в тому самому, в якому колись вчився Гоголь)?.. Ні, ні й ні...”

Із таким висновком категорично не погодилася завідувачка музею “Ніжинська поштова станція” Ольга Петрівна Пономар. Тут відзначали всі ювілейні дати в житті Миколи Самокиша. У листопаді 2011 року урочисто відбулося спеціальне погашення конвертів. І через 150 років після народження митця бачимо його “Трійку”. Можливо, таку ж трійку коней бачив тут ще один славетний наш земляк Микола Гоголь. Адже в цей двір — у будівлю поряд — він заходив по листи.

Ніжин — інтелектуальна батьківщина Миколи Гоголя. Саме тут видатному літератору поставили перший пам’ятник 4 жовтня 1881 року. А вулицю Мостову навпроти назвали його ім’ям. Гоголем перейменовували і сквер, який наприкінці 1870-х років заклав відомий громадський і культурний діяч Василь Тарновський-молодший. 1880 року було створено спеціальний комітет для збору коштів, до якого крім колективу Історико-філологічного інституту на чолі з директором Михайлом Лавровським увійшли історик Микола Костомаров,

письменники-випускники Ніжинської вищої школи Микола Гербель, Леонід Глібов, відомі російські письменники Дмитро Григорович, Олександр Островський, Іван Тургенев. Художники-передвижники на чолі з Миколою Ге організували виставку, а виручку передали в комітет спорудження пам’ятника. Зібрані 8095 карбованців на той час були значною сумою.

Бронзовий бюст Гоголя придумав Пармен Забіла, небіж однокашника Гоголя Віктора Забіли, дядько-співачки Надії Забелі-Врубель і дід письменниці Наталі Забіли. Знаменитий рід почався в с. Монастирище Ніжинського повіту. Скульптор, академік Санкт-Петербурзької академії мистецтв Пармен Забіла оригінально зобразив себе в профіль із правого боку бюста. А в усмішці Гоголя виразив творче кредо письменника: “Определено мне чудной властью... озираю жизнь сквозь видный миру смех и незримые неведомые ему слезы”.

Кандидат мистецтвознавства архітектор Людмила Пляшко у праці “Місто, письменник, час. Ніжинський період життя М. В. Гоголя” (К., 1985) аргументовано висвітлює тісний зв’язок великого письменника з предметним світом, який оточував його в юності. Книжка вийшла накладом 15000 примірників і зразу ж стала бестселером. Вона й сьогодні не втратила актуальності.

Якщо стати поряд із пам’ятником і подивитися навпроти на вулицю його імені, то мимоволі пройма-

ється іронією письменника. Сучасний вигляд вулиці, реорганізація колишніх магазинчиків Благовіщенського монастиря нагадує мені скарбничку Плюшкіна. Незугарна еkleктика різко дисонує з ауруо духовності, яку несуть у собі величні куполи, сам пам’ятник. Чому б не назвати ті ж магазинчики за асоціацією з гоголевими творами? Причому всі висіски повинні бути зроблені одним художником і стилізовані під гоголівські часи. Майстерня “Каблучок” може бути “Черевички для Оксани”, магазин тканин — “Солошина мода”, гастроном — “Апетити Собакевича”, перукарні — “Ніс”, “Царицина перука”, “Оселедець Тараса” тощо...

Таку ідею, висловлену в газетах “Урядовий кур’єр”, “Слово Просвіти” автором цих рядків ще сім років тому публічно підтримав і розвинув у місцевій пресі відомий гоголезнавець професор Павло Михед. Але в міській раді нас не почули. Пропозиція заікавила головного архітектора міста Миколу Гавриша, який показував мені проєкт отєї фасадної стіни Благовіщенського монастиря, що “дивиться” на пам’ятник Миколі Гоголю. Архітектор за фахом і покликанням був вражений архітектурною красою Ніжина і вболівав за її майбутнє. Він створив містобудівничу раду з художників, будівельників, краєзнавців, музейних працівників, які часто не погоджувалися з офіційною думкою щодо впорядкування ву-

Музей “Ніжинська поштова станція”. Куточок М. Самокиша в кімнаті, де він народився

лиць, встановлення торговельних кіосків біля пам’ятників, кольору будинків у центрі міста. Але така професійна самостійність не сподобалася владі.

Із нагоди 130-річчя встановлення пам’ятника Миколі Гоголю ніхто не поклав бодай квіточки до його підніжжя. Під час проведення в Ніжині й прожив тут перші п’ять літ. Міська влада оголосила 2011-й його роком, створивши оргкомітет. Відповідне розпорядження видав і голова облдержадміністрації. Скульптури в образі героя кінофільму “Два бійці” Аркадія Дзюбіна надали статусу паркової, але на брилі під нею написали “Марк Бернес” і дати життя, і це призвело до законодавчих непорозумінь і відомчої переписки.

Виконуючи чиновницькі вказівки, колектив Ніжинського українського драматичного театру імені Михайла Коцюбинського зробив виставу про Марка Бернеса, забувши про 105-річчя з дня народження народного артиста України Болеслава Лучицького, який заснував цей театр 1933 року.

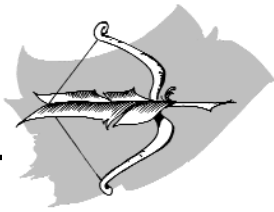
Від імені культурної громадськості міста наважусь порадити їм звернути увагу й на інші знакові постаті, які прославили Ніжин в українській і світовій історії. 2012-й може стати роком Євгена Гребінки, чие 200-ліття відзначає Ніжинський держуніверситет імені Миколи Гоголя як свого знаменитого випускника. Доки Олег Скрипка носить з ідеєю телевізійного конкурсу українського романсу “Очі чорні”, чому б Ніжину не організувати його на наших сценічних майданчиках, запросивши того ж Скрипку чи Тараса Компаніченка? Чиновники управління культури і туризму могли б показати свої організаторські таланти. Не думаю, що на це треба більше коштів, ніж на пам’ятник.

Виповнюється 185 років із дня народження Леоніда Глібова. Його навчання в Гоголеву вищу позначене

й іменною аудиторією, й назвою вулиці, як і Євгена Гребінки, до речі. Але ніяк не позначений будинок священика Федора Бордонос на початку провулку Тупого, в якому відомий байкар і видавець мешкав. Тут гостював і Пантелеймон Куліш.

Неодноразово депутати міської ради різних скликань порушують питання про зміну назв міських вулиць. Упродовж останніх вісімдесяти років Ніжин пережив чотири хвилі масових перейменувань. Кожна нова влада, починаючи з 1917-го, оволодівши містом, насамперед перейменувала вулиці. І робилося це не за місцевим чи національним принципом, а за ідеологічним. Сьогодні вулиця Ворошилова приведе вас до вулиці Чапаєва, паралельно якій тягнеться вулиця Фурманова, які з’єднані вулицею Беляєва (невідомо якого: чи то космонавта, чи то письменника-фантаста. — Н. О.). А вулиця Вознесенська межує з Паризькою комуною й Тельмана. Остання хвиля перейменувань відбулася 1993 року перед святкуванням 1000-ліття заснування Ніжина. Комуністична міська рада за наполяганням тодішнього міського голови Анатолія Романенка повернула деяким вулицям історичні назви. Але на Леніна, Держинського, Червоноармійську й Червонокозачу замахнутися не посміли... Тож “більшовики” й досі царюють у назвах ніжинських вулиць, а відтак впливають на свідомість їхніх мешканців, вважає старший науковий співробітник Центру пам’яткознавства НАН України Сергій Зозуля. Чи не час нам на 22-му році української незалежності повернутися до національних символів?

До ювілейної дати група київських архітекторів на чолі зі старшим науковим співробітником Державного науково-дослідного й проєктного інституту містобудування НАН України Віталієм Сопілько розробила документальну передумов до створення історико-культурного заповідника “Древній Ніжин”. 20 років цей документ перекладається з одного сейфа в інший, а на запити патріотичної громадськості чиновники розповідають про відсутність коштів і про необхідність виготовлення документації в іншому форматі...

Відкрив і вів Форум голова ВУТ “Просвіта”, народний депутат України **Павло МОВЧАН**. Він підкреслив, що в умовах тотального наступу антиукраїнських сил, проявом чого зокрема стало ухвалення одіозного закону “Про засади державної мовної політики”, всі патріотичні, державницькі сили мають об’єднатися і відповісти на це потужним рухом спротиву антидержавникам. Тому Всеукраїнський форум на захист мови і державності має стати постійно діючим, із залученням якнайширших державницьких сил.

Форум благословив і виступив із промовою Святейший Патріарх Київський і Всієї Руси—України **ФІЛАРЕТ**.

На Форумі виступили відомі політичні й громадські діячі: Герої України **Іван ДРАЧ**, **Дмитро ПАВЛИЧКО**, **Степан ХМАРА**, академік **Микола ЖУЛИНСЬКИЙ**, Надзвичайний і Повноважний Посол, доктор юридичних наук **Володимир ВАСИЛЕНКО**, заступник голови ВУТ “Просвіта” академік **Олександр ПОНОМАРІВ**, голова Української Всесвітньої Координаційної Ради **Михайло РАТУШНИЙ**, народні депутати України **Іван ЗАЄЦЬ**, **Ярослав КЕНДЗЬОР**, голова Співки офіцерів України **В’ячеслав БІЛОУС**, голова комісії Київради з питань культури і туризму **Олександр БРИГІНЕЦЬ**, представники молодіжних організацій, що виступають в оборону державної української мови, **Олексій КЛЯШТОРНИЙ**, **Оксана НЕЖИВЕНКО**.

Учасники зібрання ухвалили, що наступними етапами роботи постійно діючого Всеукраїнського форуму стануть участь у Конгресі дій на захист української мови, що відбудеться у столиці 6 жовтня, а також організація всеукраїнського маршу на захист конституційних прав і свобод українців у столиці на свято Покрови 14 жовтня. Вирішено організувати також постійно діючі Форуми в усіх областях України.

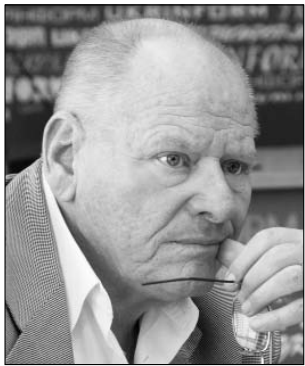
Друкуюмо основні фрагменти виступів на Форумі.

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, академік НАН України, директор Інституту літератури:

— Член французької академії Жан Кутюр після ухвалення Національними зборами 1994 р. закону про вживання французької мови сказав: “Якщо існує загроза для мови, це означає загрозу для існування держави”. Ми змушені сьогодні визнати симптоми, що свідчать

Форум кличе на захист України

Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Шевченка ініціювало і провело 25 вересня у столиці Всеукраїнський форум “На захист української мови і державності”. Він відбувся у Будинку письменників НСПУ. Участь узяли відомі політичні й громадські діячі, просвітяни зі столиці й регіонів.

про реальну загрозу втрати української державності — це загроза для української мови. Вже не один рік, а друге десятиліття в незалежній Україні впроваджуються цілеспрямовано російсько-українська двомовність. Не аналізуватиму переважну більшість комерційних телеканалів, годі говорити про газети й журнали, що друкуються й розповсюджуються в Україні, ви самі це добре знаєте. У суспільній свідомості формується думка, що домінують в інформаційно-культурному просторі є і має бути не українська, а російська мова. Це демонстративно засвідчує нинішня влада. Згадайте поїздки президента в регіони. Якою мовою він там виступає? Зрозуміло — російською. Тому що його рідна Партія регіонів ініціювала й ухвалила Закон “Про засади державної мовної політики”. Як це засади вони узаконили, незважаючи на те, що засади державної мовної політики визначені у відповідних статтях Конституції? Це статті 1, 3, 8, 10, 11, 12, 21, 22, 53. Єдина мета цього закону — ввести в більшості областей України російську мову як регіональну, а потім заявити, що, мовляв, більшість підтримує російську мову і її слід визнати другою державною.

Володимир ВАСИЛЕНКО, доктор юридичних наук:

— Кілька слів про міфи, ілюзії й спекуляції навколо мовного питання, які заважають належним чином реагувати на ті неподобства, які творить нинішня влада. Перше. Мовне питання нібито не є головним для українських громадян, десь там на 31 місці. Про це начебто говорять соціологічні дослідження... Мовне питання в умовах України — питання № 1 для збереження державності. Друге. Іс-

нує теза, що Україна й українці незнищенні. Ця теза дуже популярна. Але вона дезорганізує, деморалізує і носить такий собі заспокійливий характер, що, мовляв, нічого не треба робити, все якось буде. Мовне питання, яке Партія регіонів вирішила по-своєму, це передвиборна технологія, і мовляв, нічого страшного. Опозиція наша славна вважає так само і запевняє, що Закон, який був ухвалений (оскільки він недосконалий), не буде виконуватися і все залишиться так, як і було. І це патріоти так говорять! І, нарешті, є люди, які закликають нас підвищувати свою моральність і були толерантнішими, а відтак нічого не робити. Оці всі тези культивують серед суспільства ілюзії, що обеззброюють суспільство, паралізують його волю і торують шлях до національної катастрофи. Ми мусимо подолати існуючі стереотипи, а для цього потрібна широка роз’яснювальна кампанія серед людей. Не все на мовному законі Ківалова-Колесніченка починалося й на ньому не закінчиться. Їхній мовний закон — лише епізод у війні, яку Росія веде проти української мови, культури, ідентичності й загалом української державності протягом століть. Ця лінія почалася після 1654 року і в різних формах, із різною інтенсивністю, різними методами триває й досі.

ФІЛАРЕТ, Патріарх УПЦ КП:

— Чому я тут? Ідеться не просто про політику, ідеться про те, бути чи не бути Українській державі. Бути чи не бути українській мові в Україні... Тому Церква, коли йдеться про насущне народу, держави, не може стояти осторонь. Нагадаю: русифікація України йшла двома напрямками — через Церкву й через освіту. Тому нині ми бачимо в Україні основних антиукраїнських діячів: московського патріарха Кіріла, який пропагує тут “Русский мир”; і бачимо другого діяча — міністра освіти Табачника. Небезпека для українського народу, для Української держави йде насамперед від Церкви й від освіти, очільниками яких вони є. Тому УПЦ КП, яка є частиною українського суспільства й усвідомлює навіслю загрозу, не може не захищати українську мову.

Українці ж, на жаль, ще й досі не надають цьому питанню великого значення.

Дмитро ПАВЛИЧКО, Герой України:

— Від сьогодні ми повинні діяти як революційна організація, що не приймає нинішньої влади. Я цю владу за українську не визнаю. І насамперед не визнаю президента за українського. Янукович, коли їхав на зустріч із Путіним, не доїхавши до Москви, сказав: “Я повинен заявити, що український народ вимагає другої державної російської мови”. Це треба було йому кинути килимок під ноги, щоб сказати: “Я до тебе їду і везу до тебе Україну російськомовну, не журись”. Російська мова була окупантською за часів царів, за часів комуністичної влади, а в незалежній Україні почала поступово призвичаюватися до того, що перше місце через історичні обставини посіла українська державна мова. Я позавчора був у Луганську і говорив з українцями Луганщини. Повернувся звідти окрилений: чотири райони у Луганській області відмовилися від регіональної мови!

Цей закон треба просто спалити. Нами керує не тільки Янукович, а й представник “руської міра”, давній агент КДБ, й інші агенти КДБ, які сидять навколо нашого президента. І ми як народ повинні повстати проти цієї влади! Ми повинні в резолюції до всіх опозиційних партій вимагати першим пунктом у своїх передвиборних програмах покласти знищення закону про мови, відстоювання єдиної української державної мови. Треба створити штаб підготовки Майдану. Ніколи нічого не буде, якщо ми не вийдемо на Майдан і не будемо йти на штики. Майдан або смерть!

Михайло РАТУШНИЙ, Голова УВКР:

— Ми розуміємо, що це війна: у ній є і оборона, і наступи. Тисячі людей солідарні з нами і та тональність, яку задано, правильна. Я хочу зачитати звернення до людей, які морально присутні з нами. Це звернення форуму українських сил до закордонних українців. Перебуваючи за межами України, закордонні українці розуміють, що підтримка і плекання української мови в родині, громадах, українському шкіль-

ництві стала фактором, який не дозволив сьогодні українській громаді розмитися у чужорідному середовищі. Саме українська мова була і залишається духовною пуповиною, що з’єднує закордонне українство з батьківщиною. Ми ніколи не погодимося з діями, що ведуть до обмеження і дискримінації мови наших співвітчизників. Нагадуємо, що Європейська хартія регіональних мов, якою прикриваються автори закону, покликана захистити зникаючі мови, до яких аж ніяк не належить російська, яка і так має чисельні переваги.

Степан ХМАРА, Герой України:

— В Україні — колоніалізм, який здійснює мафіозна влада на чолі з хрещеним батьком мафії Віктором Януковичем, який не має легітимності в українському народі, бо виступає проти національних інтересів України, проводить демонтаж Української держави.

Наступ на права українців іде повним фронтом: на соціальні, політичні, гуманітарні, правові. Мафія розтопта Основний Закон — Конституцію.

Ми маємо зайняти позицію: “Руки геть від Конституції”, яка нам далася великою кров’ю, як і незалежність.

Мафію можна здолати лише волею народу. Треба всім разом організувати 14 жовтня грандіозний марш захисту прав і свобод українського народу.

Олександр БРИГІНЕЦЬ, депутат Київради, голова постійної комісії з питань культури та туризму:

— Я запитав одного відомого регіонала: “Ось ви намагаєтесь у Києві ввести регіональну мову. Для чого? Це ж знизить рейтинг Партії регіонів у Києві”. Він відповів: “За Партію регіонів у Києві 200 000. Після введення

регіональної мови буде 100 000. А уявляєш, на скільки збільшиться кількість наших прихильників у Луганську, Донецьку, Харкові, Дніпропетровську, в Криму, коли вони зрозуміють, яка в нас сильна влада”.

Влада готова на будь-які, нібито нелогічні ходи для того, щоб знищити нашу історію і нашу культуру.

Маємо бути готові до самопожертви: це не означає довше говорити і більше розмахувати руками. Чи готові політичні сили, які за соціопитуваннями не проходять до парламенту, вийти з виборчих перегонів, щоб не відбирати голосів в опозиційних партій, які мають більший рейтинг? Оце й буде державна позиція і самопожертва.

Олексій КЛЯШТОРНИЙ, заступник голови громадського об’єднання “Українська справа”:

— Я погоджуюсь із попередніми промовцями. Та додам: треба давати тій політиці, якій ми протистоїмо, прямі і ясні оцінки. Вважаю, що це політика апартеїду й геноциду стосовно української нації.

Подібно до того, як колись у Південно-Африканській Республіці, нас поділено на дві нерівноправні категорії. У державі Україна російськомовні громадяни мають один обсяг прав, закріплений законом “Про засади державної мовної політики”, і громадяни другого сорту — українськомовні, права яких у співвідношенні 1 до 10, тобто один російськомовний має такі самі права, як десять українськомовних.

У сьогоднішньому числі тижневика ми подали тези виступів деяких учасників Форуму. Віднині в кожному випуску “Слова Просвіти” читайте про діяльність постійно діючого Форуму на захист мови і державності України. Якщо Ви вирішили стати активістом Форуму, якщо у Вашому селі, райцентрі, містечку, обласному центрі організовано Форум, повідомляйте про це редакцію.

Влас. інф.
Фото **Олександра ЛИТВИНЕНКА**

● ВИБОРИ: ЩОДЕННИК СПОСТЕРЕЖЕНЬ

Володимир КАЛАШНИК, професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Саме цим паліндромом звертаюся до всіх українських громадян, які не байдужі до своєї держави й зацікавлені в її майбутньому як демократичного європейського суспільства (і до лівих, і до центристів, і до правих, адже паліндромні вислови однаково читаються і зліва, і справа): з’єднаймо свої голоси в той громозвукний, яким “реве ревучий”, злиймося своєю волею з Дніпровими порогами й Карпатськими бескидами, станьмо всі як один грізною переполою на шляху лавинного регіонального впровадження по-шулерському ухваленого парламентською більшістю мовного закону за проектом Ківалова—Колесніченка, скористаймося чи не останнім, але рятівничо *нашим*, за провидінням, *шансом*. Не вірмо солодким запевненням регіоналів та їхніх сателітів про вільний розвиток мов меншин за чинності провокаційного закону і в те, що єдиною державною мовою тоді залишиться українська. Якщо сьогодні, коли навіть ручний для влади Конституційний Суд визнає лише українську мову державною, а керівник фракції владної партії та багато інших депутатів найвищого законодавчого органу України не послуговуються нею в парламентській діяльності, коли на найвищій посаді виконавчої влади перебуває людина, яка (всупереч вимогам до державного службовця) зовсім не володіє мовою держави й калічить її своїми мовленими експериментами, коли й гарант Конституції про державні справи зараз дедалі частіше розповідає регіональною російською мовою, то неважко передбачити,

Шанс — наш!

чого слід чекати далі, — поза сумнівом, наступного кроку, тобто оголошення мови однієї з меншин, хай і найбільшої, другою державною чи принаймні, з термінологічною завісою, офіційною.

Щодо українсько-російської двомовності, то ми вже проходили цей етап у радянські часи, які залишили Україні в спадок зловісні тіні зросійщення й національного відступництва. У монографії “Українська мова в першій половині XX століття (1900—1941): Стан і статус” найвидатніший філолог минулого сторіччя Юрій Шевельов писав: “Добре відомо, що двомовність завжди тяжить перейти в одномовність і, теоретично, в кожному окремому випадку може схилитися до будь-якої з мов. На Україні була небезпека, що двомовність переросте в неукраїнську одномовність...”. Чи не на такий кінцевий результат розраховують поверхневі читачі Європейської хартії про мови меншин, псевдозахисники тих мов? Немає сумніву саме в такому розрахунку далеких і близьких ворогів української незалежності, видимих і невидимих антидержавних диригентів нинішнього парламентського бедламу. В усякому разі і васалам різного калібру, і кримському кумові недавного високопоставленого гостя з бажаної їм метрополії було чим утішити останнього й хоча б як-небудь підіграти його імперським амбіціям.

Ті наслідки денационалізації й зумовленого нею відступництва, що розпочала долати незалежна Україна, нинішня влада намагається не тільки зберегти, а й доповнити, зробити нормою. Ці горе-керманічі не задумуються над істинними причинами сьогоднішніх проблем і в економіці, і в ду-

ховній сфері, і в моралі суспільства. А ще в кінці XIX ст. вихованець Харківського університету, славетний мовознавець Олександр Потебня дав вичерпну характеристику того, що тягне за собою асиміляція однієї нації іншою, зокрема й через мовну залежність. Наведу мовою оригіналу, більш прийнятною сьогоднішнім очільникам, цитату з його праці, відзначеної високою академічною нагородою: “Вообще денационализация сводится на **дурное воспитание** (виділення автора. — В. К.), на нравственную болезнь: на неполное пользование наличными средствами восприятия, усвоения, воздействия, на ослабление энергии мысли; на мерзость запустения на месте вытесненных, но ничем не замененных форм сознания; на ослабление связи подрастающих поколений со взрослыми, заменяемой лишь слабою связью с чужими; на дезорганизацию общества, безнравственность, оподление”. В оцінці вченим-мислителем денационалізованого суспільства надто прозоро проглядається нинішня ситуація в Україні, і без поступового її виправлення держава Україна може не відбутися.

Скороспілий, юридично не збалансований закон про засади державної мовної політики, фальшиво декларуючи державність української мови і вільний розвиток мов національних меншин, насправді здатний призвести до вавилонського стовпотворіння в Україні та втрати нашої державності. Без мови не буває ні націй, ні їхніх держав — це аксіома історичного розвитку земної цивілізації. На одну з головних проблем українського суспільства майже 80 років тому вказав Іван Огієнко, застерігаючи від розпорошення, роз-

дрібненості, байдужості до умов розвитку своєї мови. У дослідженні “Наука про рідномовні обов’язки. Рідномовний катехизис” (1936) він згідно з поглядами цитованого вище Потебні наголошував: “У народа, що не знає соборної літературної мови, а тим самим не знає й почуття всенациональної єдності й карності, панує політична й культурна анархія, що приносить йому безсилля, ліпше — знайство, продажність, хунівство, винародовлення, зраду”. Хіба ці болючі слова видатного сина українського народу не характеризують сьогоднішню Україну — не просто зі злочинною байдужістю влади до проблем функціонування визначеної Конституцією державної мови, а й із відверто антиукраїнськими прожектами на зразок вірусної законотворчої ініціативи українофобських регіоналів, що містить виразний підтекст уведення в державний ужиток мови російської, асимілятивний вплив якої досі дається взнаки.

Поряд із паліндромом *шанс — наш* ставлю також один із попередніх, що його я зі шпальт “Літературної України” адресував честній частині електорату раніше, під час минулих президентських виборів: *вибори ти робив*. Сподіваюся, що цього разу результати суспільної довіри обранцям будуть більш оптимістичними і, головне, не дуже далекими від справжнього волевиявлення народу, не сфальшованими.

Українську мову, дорогі співгромадяни, маємо берегти як найдорожчий скарб, як засіб повноцінного спілкування й нагромадження знань, як надійну основу становлення держави Україна, можливість заявити про себе світові й долучитися до надбань земної цивілізації, вселюдських духовних цінностей. Якщо влада цього не розуміє й не хоче сприймати, то маємо докорінно її змінити якомога швидше.

Сенат США ухвалив резолюцію щодо України

Сенат США ухвалив резолюцію про звільнення Юлії Тимошенко та санкції щодо осіб, причетних до її ув’язнення. Про це повідомляється на офіційному сайті Сенату. Текст резолюції оприлюднили раніше на офіційному сайті одного з авторів резолюції сенатора Джеймса Інхофа.

“Сенат США засуджує дії адміністрації президента Віктора Януковича, спрямовані на політично мотивоване ув’язнення колишнього прем’єра Юлії Тимошенко”, — зазначено в резолюції.

Відповідно до резолюції, сенат США закликає адміністрацію Януковича негайно звільнити Тимошенко й інших політичних ув’язнених.

Також Сенат просить Держдепартамент і Організацію з безпеки й співробітництва в Європі (ОБСЄ) “чинити спільний багатосторонній дипломатичний тиск на президента Януковича, щоб звільнити Тимошенко”.

Сенат закликає Держдеп США **видати заборону на видачу віз тим, “хто відповідальний за ув’язнення Тимошенко й погане поводження з нею”**.

“Цю резолюцію надіслано уряду України: вибірково судовому переслідуванню політичних опонентів немає місця в демократичному суспільстві. Екс-прем’єр Тимошенко має бути негайно звільнена”, — сказав Дурбін.

“Резолюція є доповненням до міжнародного аналізу й протестів із приводу порушень, які зараз відбуваються в Україні, підтверджуючи при цьому міцну підтримку Сенату Тимошенко й політичних ув’язнених в усьому світі”, — відзначається в документі. У Конгресі США також зареєстровано резолюцію авторства конгресмена-республіканця Крістофера Сміта, який пропонує ввести санкції проти українських чиновників, причетних до порушення прав людини.

**“Українська правда”,
22 вересня 2012 р.**

«Допокращувалися...»

Сергій ГОРИЦВІТ

Регіонали у передвибірній лихоманці часто опиняються у ролі тієї унтер-офіцерської вдови, яка сама себе відшмагала. Так, на Тернопільщині їх обурив напис на біл-борді кандидата від партії “Удар” Володимира Петровського “Досить терпіти владу бандитів!” і вони поскаржилися правоохоронним органам, вважаючи це за образ. Як зазначили потім представники партії “Удар”, цим самим місцеві регіонали офіційно визнали, що вони таки бандити.

Усю країну заповнили велетенські біл-борди Партії регіонів “Від стабільності до добробуту!”. Але й тут ПР вскопила у халепу, бо фото на цій політичній рекламі щасливої родини в трьох поколіннях куплене за сто доларів у американської компанії Shutterstock. Отже, жодного стосунку до України ці люди не мають. На думку Миколи Томенка, хіба що іноземці й відчували реальне “покращення життя” від діяльності Партії регіонів, “бо рівень тінювих оборудок влади та, відповідно, вивезення капіталів в інші держави за останні роки набув фантастичних масштабів. Тому не дивно, що їхні громадяни мали з цього зиск”.

Політтехнологам ПР (іх ще називають продавцями мрії), серед яких бачимо постійних добре оплачуваних російських та американських спеціалістів піар-тех-

нологій, можна лише поспівчувати. Ну, не стануть же вони зображувати на передвибірних біл-бордах наших голодних шахтарів, злидених пенсіонерів чи окрадених владою чорнобильців. Отак допокращувалися! Щоправда, є і в Україні одна щаслива сім’я з прізвищем Януковичі, та до неї і не підступитися. Тож і доводиться регіоналам “позичати” за кордоном фото щасливої родини.

Рекламуючи себе, Партія регіонів прагне нав’язати виборцям зовсім непотрібний їм товар. І коли вони, повіривши облудним словам закоренілих бандитів і шулерів, проголосують за них, то доведеться потім чухати потилицю. Добробут, як і синоніми цього слова — щастя, добра доля, після виборів парламенту знову розминуться з українцями.

Сергій ГОРИЦВІТ

Хто такий Сергій Ківалов, українцям пояснювати не треба. Особливо “услужився” він, очолюючи Центровиборчком, який грубо фальсифікував президентські вибори 2004 року, що поклато початок Помаранчевої революції.

Нині всю країну збурих ухвалений Верховною Радою і підписаний В. Януковичем скандальний закон про основи державної мовної політики, ініційований регіоналами Вадимом Колесніченком і Сергієм Ківаловим. То як нам не дякувати за цей українофобський наступ співавторові такого документа Сергію Ківалову? Одесити першими відчували на собі посилення наступу так званого “російського міра”. Мерія, очолювана україноненависником Олексієм Костусевим, першою в країні запровадила російську мову як регіональну. Те саме зробила облрада.

Нині в Одесі, куди оком не кинь, побачиш усілякі нагадування про активного регіонала С. Ківалова, який прагне знову отримати мандат народного депутата у 135-му виборчому окрузі в Приморському районі міста. Він примудрився навіть офіс окружної виборчої комісії розмістити під дахом підпорядкованої йому Юридичної академії, а до її складу ввів аж шістьох викладачів цього навчального закладу.

«ЗаКІВАЛОВщина» заповонила Одесу

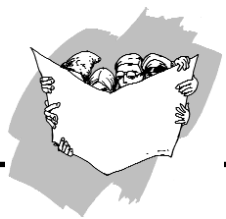
А сам він не шкодує ні сил, ні коштів на підкуп виборців, на задурювання їх своїми агітками. Нині весь Приморський район рясніє банерами з написами, як безкритично Ківалов любується Одесу і якою палкою взаємністю відповідають йому мешканці майже кожного будинку й під’їзду. Подив і сміх викликають такі написи на будівлях-розвалах на Пантелеймонівській вулиці. Навіть на стіні аварійного будинку, із якого п’ять років тому виселили всіх мешканців, красується банер із написом “Наш дім за Ківалова!”. Прикрашені банерами старі споруди якнайліпше демонструють “покращення” і “стабільність”, яких досягла Україна за правління Партії регіонів.

Одесити не були б одеситами, коли б дали

пошити себе в дурні й не знайшли адекватної відповіді. На одному з балконів можна побачити чималий плакат із написом “Баба Яга проти Ківа-Іова!”. Це своєрідна пародія на ківаловські банери “Ми любимо Ківа-Іова”. А коли працівники ЖЕКу звернулися до господині добре відомого в Одесі патріотичного балкона на Дерибасівській Вікторії Сибір із проханням розмістити на ньому передвибірний банер Ківалова, та виготовила власний банер. Його підлаштувала під стиль ківаловських “Одесса знает: Кивалов за Одессу”. “Одесса знает: всіх не підрахуєш” — написала дівчина, обігравши усім відоме прізвисько Ківалова з часів позаминулих президентських виборів.

Одесити й до цього досить критично ставилися до Ківалова, їдко висміювали його нескромність. Особливо їх дратує його шикарний маєток на вкраденому в мешканців міста пляжі на 8-й станції Великого Фонтана. Сам же він вважає себе видатною особистістю, вже увічнив себе у бронзовому монументі, встановленому на території академії. На думку одеських гострословів, Ківалов має повне право заявляти, що совість його чиста, бо він нею не користується.

І ще один факт. У середині вересня у рамках кампанії “Помста за розкол країни” учасники руху “Відсіч” побували в Одесі й разом із місцевими активістами обклеїли листівками весь Приморський район, у яких пояснили виборцям, чому не можна голосувати за співавтора розкольного мовного закону Сергія Ківалова. Під час поширення листівок на активістів кампанії напали троє невідомих. В одного з активістів молодики заборили сумку й телефон, а іншому — розбили телефон. Та працівники міліції, які прибули на місце події, звинуватили представників “Відсічі” у поширенні неправдивої інформації й ігнорували повідомлення про напад невідомих. Цим самим вони взяли під свою опіку й хуліганів, і самого Ківалова, який знову рветься до влади.

Микола МУШИНКА,
академік НАН України,
проф. Пряшівського університету
ім. П. Й. Шафарика, Словаччина

Україністика в Університеті ім. Палацького в Оломоуці — одна з наймолодших у Чехії. Її заснування пов'язане з приїздом туди 1992 року із Києва проф. Йозефа Андерша, потомка чеських переселенців до колишньої Одеської губернії. В Оломоуці при кафедрі славистики він створив секцію україністики, яка від самого початку відома не лише на педагогічній, а й на науково-дослідній ниві.

Від 2002 року секція україністики раз на два роки влаштовує триденну міжнародну наукову конференцію — Оломоуцький симпозіум україністів Центральної та Східної Європи (далі — ОСУ).

Від інших подібних конференцій ОСУ відрізняється тим, що доповіді учасників завжди публікуються ще до початку заходу. Це відкриває більше простору для дискусій безпосередньо на симпозіумі. Після кожної доповіді у збірнику подано електронну адресу її автора, що дозволяє читачам вступати з ним у безпосередній контакт.

На VI Оломоуцькому симпозіумі на тему “Сучасна україністика: проблеми мови, літератури та культури”, що відбувся 23—25 серпня 2012 року під егідою Міжнародної асоціації україністів та Чеської асоціації україністів, було презентовано 85 доповідей, з яких 82 опубліковано в 102-му томі едиції “*Philologica — Universitatis Palackianae Olomucensis*” (Оломоуц, 2012. — 344 стор.). Усі статті збірника написані українською мовою з резюме англійською та ключовими словами.

На пленарному засіданні було зачитано п'ять доповідей. Ініціатор і голова оргкомітету ОСУ Йозеф Андерш говорив про особливості типології слов'янського речення. Професор Донецького національного університету Анатолій Загнітко (член редколегії збірника) у своїй доповіді висвітлює теоретичні й функційні аспекти типологічних виявів числової категорійності. Проф. Михаел Мозер із Відня навів нові факти про мовну боротьбу між москвофілами та народовцями в Галичині у міжвоєнний період, яка закінчилася “перемогою українщини”. Проф. Алла Архангельська з Оломоуцького університету розглянула термін “політична коректність”, запозичений з англійської мови, його застосування у слов'янських мовах, головним чином, в українській. Автор цих рядків розповів про долю чотирьох членів роду Панькевичів, похоронених на Оломоуцькому цвинтарі: мовознавця Івана Панькевича, його дружини Софії з роду

85 доповідей на VI Оломоуцькому симпозіумі україністів

Микола Мушинка, академік НАН України, проф. Пряшівського університету ім. Павла Йозефа Шафарика, на мою електронну пошту надіслав прецікаве українознавче повідомлення про подію, що відбулася у м. Оломоуці в Університеті ім. Франтішка Палацького. Франтішек Палацький — це чеський історик на кшталт українського Михайла Грушевського чи поляка Міхала Бобжинського, чи М. Карамзіна. Гадаю, що читачам “Слова Просвіти” буде цікаво ознайомитися з організаторською діяльністю чеських україністів і, звичайно, з винятковою активністю вітчизняних українознавців у наш час. Звичайно, я розумію зауваги академіка НАН України Миколи Мушинки до наших україністів, які не торкнулися антиукраїнського закону “геніальних” українських законодавців Колесніченка та

Ківалова про мови, але на захист наших мовознавців скажу, що тематика таких доповідей готувалася заздалегідь ще рік тому. До речі, представниця цього Оломоуцького університету побувала в гостях у нашому відділі Міжнародного менеджменту українознавства рік тому і запросила нас, автора цих рядків та Олексія Зарецького (сина Алли Горської і Віктора Зарецького), взяти участь у цьому форумі україністів, але завантаженість в Інституті, зокрема боротьба антиукраїнських сил проти нашого ННДІУВІ з метою закриття Інституту не дала нам можливості взяти участь у роботі згаданого форуму у Чехії.

Іван ПАСЕМКО

Карановичів, дочки Марти Дольницької та зятя Іларіона Дольницького.

Усі інші доповіді прозвучали у трьох секціях: мовознавчій (28 доповідей), літературознавчій (19) та культурологічній (35). Деякі автори на симпозіум не прибули, однак їхні доповіді опублікували в збірнику.

У мовознавчій секції значне зацікавлення викликала доповідь Уляни Холод із Оломоуца про семантичну школу модальності й комунікативну стратегію. Віра Ачілова із Сімферополя розглянула особливості складного речення у віршах Василя Симоненка. Галина Прісовська з Одеси — дієслівні колоративи у творчості Олександра Олеся. Наталя Кобченко з Москви — особливості структури українських прислів'їв і приказок. Цікавою була доповідь Лариси Сапожнікової з Харкова про аномалії реклами на сучасному українському

ринку. Ніна Яценко з Інституту української мови НАНУ в Києві розглянула українське термінознавство ХХІ ст., а Ірина Кочан зі Львова — специфіку інтернаціональних термінів у сучасній українській мові.

У літературознавчій секції більшість доповідей присвячено окремим аспектам творчості українських письменників ХХ століття: Євгена Маланюка (Галина Мельник з Одеси та Олена Семенець з Кіровограда), Івана Багряного (Роман Пикалюк із Кіровограда), Наталени Королеви (Катерина Усачова з Києва), Івана Чендея (Майя Васильків із Кам'янця-Подільського), Василя Стуса (Галина Колодкевич та Ярина Ходаківська з Києва), Ліни Костенко (Наталя Слободян із Дніпропетровська) та інших. Валентина Кравченко із Запоріжжя порівняла образ-символ дівчини в баладі Т. Г. Шевченка та К. Ербена, а Євгенія Гончарук із Києва розгляну-

ла концепції раю та пекла в українській бароковій поезії.

Найбільше доповідей прозвучало в секції “Проблеми культури”, яку відкрило повідомлення Радани Мерзової з Оломоуца про чесько-українські культурні відносини до 1948 року, висвітлені переважно на матеріалах преси. Галина Тимошик зі Львова розповіла про проблеми адаптації давньоримських іменників у сучасних українських перекладах Святого писання. Марина Снітко з Київського університету ім. Бориса Грінченка наголосила на негативних наслідках спілкування підлітків в Інтернет-мережі та вказала конкретні шляхи боротьби з цим. Її колега Жанна Петрочко, спираючись на власні соціологічні дослідження, розповіла про шляхи формування у дітей прихильності до національної культури. Ніна Босак та Оксана Кучерява з Одеси окреслили нові підходи до вивчення тексту у вищій школі: дискурсивний і концептуальний аналізи тексту.

Понад 90 % доповідей на VI ОСУ було з України. Із Києва — 27 (із Національного університету — 10, Університету ім. Грінченка — 9, Інституту української мови НАНУ — 4, з інших установ — 4); з Одеси — 10, з Харкова — 9, із Запоріжжя — 6, Кам'янець-Подільського та Житомира — по 5, зі Львова — 3, Сімферополя та Кіровограда — по 2, з Дніпропетровська, Донецька, Хуста, Сум, Переяслава-Хмельницького та Ізмаїла — по одній. Чехія на симпозіумі була представлена шістьма доповідями; усі з Університету ім. Палацького в Оломоуці. З інших країн Центральної та Східної Європи (Австрії, Словаччини та Росії) в Оломоуц прибуло лише по одному доповідачеві.

Отже, VI ОСУ був, по суті, науковою зустріччю україністів з України. Як організаторам вдалося залучити в Оломоуц таку велику кількість науковців з України, переважно молоді? Більшість із них побувала на попередніх симпозіумах і збирається відвідати наступні. Тут основна заслуга організаторів, які за невеликих фінансових дотатій із фондів Оломоуцького краю та пожертв кількох спонсорів зуміли підготувати таку зустріч спеціалістів у галузі української мови, літератури і культури та ще й влаштувати для них цікаву екскурсію на град Боузов.

Наступний Оломоуцький симпозіум україністів Центральної і Східної Європи відбудеться 21—23 серпня 2014 року, тобто в Рік Тараса Шевченка. Хотілося б там побачити більше українців із Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, і з позаоломоуцьких центрів україністики в Чехії.

Інформацію про ОСУ можна знайти в Інтернеті, а заяви на VII ОСУ приймаються до 1 вересня 2013 року.

Галина САДОВСЬКА,
заслужений журналіст України, член правління Тернопільського міського об'єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

Громадських організацій нині в Україні чимало. Думаю, сотні, а ось, так би мовити, коефіцієнт їхньої корисної дії дуже скромний. І лише одиниці, очолювані ентузіастами, самовідданими, жертвними людьми, справді щось роблять — і не від okazji до okazji, а постійно, упродовж років. До таких, без сумніву, належить Тернопільське міське об'єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка.

Маю за честь бути у його правлінні, тож знаю ізсередини, скільки доброго, корисного і повчального на рахунок міських просвітян від молодих до літніх. І кожній віковій категорії тут цікаво, кожна апробувала свої форми роботи, має власні пріоритети. Робота проводиться і в первинних осередках, і безпосередньо в світлиці міського об'єднання, а також поза їхніми межами: просвітяни беруть участь у міських заходах, організовують імпрези у бібліотеках, навчальних закладах, підприємствах, довколишніх селах.

Упродовж років склалися і утвердилися перевірені часом форми роботи, визначилося коло людей, якими опікується міська “Просвіта”, є свої, просвітянські, хай і не багаті, але щирі в прагненні допомогти, меценати. Горнеться до “Просвіти” наукова і творча інтелігенція: літератори, журналісти,

Хай не згасає смолоскип «Просвіти»

актори, художники. У її стінах вони проводять літературні вечори, презентації книг, творчі дискусії. Нерідко виступають тут гості зі Львова, Києва, Запоріжжя, Сумщини, Вінниччини, Чернігівщини, інших областей, представники української діаспори.

А тримається вся ота просвітянська активність завдяки її голові Дарії Чубатій. Вона була просвітянкою ще тоді, коли й “Просвіти” не було — у радянські часи. Працюючи лікарем міських лікарень № 1 та № 2, проводила літературно-мистецькі вечори, різноманітні свята, творчі зустрічі, організовувала відзначення пам'ятних дат творців українського письменства. Писала розлогі сценарії, якими потім щедро ділилася з усіма охочими. А коли постала незалежна Україна, а з нею і знищена радянською владою “Просвіта”, Дарія Дмитрівна була не тільки біля колиски її відродження, а й організувала один із найактивніших первинних просвітянських осередків — у лікарні № 2.

Тож коли 18 років тому постало питання, кому очолити міське об'єднання “Просвіти”, альтернативи Дарії Чубатій не було. І ось уже понад півтора десятиліття ця активна, самовіддана і жертвна жінка гідно несе смолоскип “Просвіти”, що став емблемою цієї громадської організації.

Про справи міських просвітян часто пишуть тернопільські газети, а у “Вільному жит-

ті плюс” багато років існує рубрика “Обрії Просвіти”. Проте й сама Дарія Дмитрівна член Національної спілки журналістів, залюбки розповідає в ЗМІ про те, чим живуть члени очолюваної нею громадської організації. Ці публікації й склали своєрідний літопис “Просвітянські будні і свята”. Недарма ще наш славетний Григорій Сковорода справедливо зазначав: “Все, що не закарбоване у слові, — пропадає назавжди”. Дарія Чубата не просто невтомно працює, а й закарбовує у слові добрі починання просвітян міста. Зібрані в книгу публікації дають широкую картину просвітянських справ, відтворюють їхню атмосферу, розкривають проблеми і тривоги членів цієї масової і активної громадської організації.

Дарія Чубата не лише лікар від Бога, а й просвітянка від Бога, тому й встигає так багато — і все їй вдається славно і справно.

Нині Дарія Дмитрівна благословляє у світ літопис просвітянських справ. З одного боку, це підсумок зробленого, а з іншого — своєрідний посібник для тих, хто став на непросту дорогу громадської роботи і ще тільки думає, чим наповнити її будні й свята.

Усе, про що йдеться у книзі, уже наша історія. Закарбована в слові, вона зберігає живе дихання часу, гостроту емоцій, почуттів, чіткі життєві і громадянські орієнтири просвітян початку третього тисячоліття. Це

своєрідний код, який вони посилають тим, хто прийде після них, і ніби промовляють: збережіть, примножте, наповніть новим змістом. І хай не згасає смолоскип “Просвіти”, у неї ще багато завдань.

Боже, нам розум і єдність дай

Надія КИР'ЯН

Гнат Юрійович прожив не легке життя, його родина зазнала бід, злиднів і переслідувань. Інакше й не могло бути, бо батьки й брати були в “Просвіті”, а пізніше — членами ОУН. Один брат карався в німецьких таборах: Дембіці, Освенцімі, Гамбурзі, помер у Швеції, куди його слабого й хворого привезли санітари шведського Червоного хреста. Брат Дмитро страждав у радянських тюрмах. Батька катували і німецьке гестапо, й радянське НКВС.

Після служби в радянській армії Гнат повернувся не в рідне село, а в село Михайлівку на Херсонщині, бо мешканці Журавина на Дрогобищині, де він народився, зокрема й родина Біжиків, 1951 року за радянсько-польською угодою про обмін територіями були переселені в село Михайлівку Херсонської області. Тут Гнат Юрійович працював учителем української мови та літератури, навчав учнів любити Україну, бо й сам жив “з Україною в серці”, як його виховали батьки. У Новій Каховці, куди згодом переїхав, після проголошення Незалежності з друзями започаткував і очолив осередок “Просвіти”. На той час у місті не було вже жодної української школи.

Просвітяни разом із рухівцями зробили чимало. Ініціювали спорудження в місті пам'ятника Тарасові Шевченку, встановлення пам'ятної дошки В'ячеславу Чорноволу на будинку, де він виступав. Голос “Просвіти” звучить на всіх мінтингах, по міському радіо, на зацікавленні комісії з мовних питань при міськвиконкомі. З міською владою співпрацювали досить успішно. Щоправда, нині знаходити спільну мову з деякими керівниками стало важ-

Ці слова вистраждав усім своїм життям Гнат Біжик — відомий просвітянин, український філолог, автор багатьох статей, надрукованих у всеукраїнській та місцевій херсонській пресі, де нині мешкає, поетичних творів і вражаючих новел, написаних на основі реальних життєвих історій. Нещодавно він видав дві нові книжки “Люби Україну” та “Народився в Україні — Україні і служи”. “Слово Просвіти” вітає автора з цією подією.

че. Головний здобуток просвітян — нині 64 % школярів у місті навчаються українською. За останнім переписом населення українців тут 73,8 %. Активісти й далі працюють над збільшен-

ням кількості українських шкіл. Є багато й проблем. Приміром, із п'яти міських газет — жодної українськомовної, російською друкується навіть орган міської ради “Нова Каховка”.

Гнат Біжик виховав собі гідну зміну — на чолі місцевої “Просвіти” його замінила активістка Віра Литвинова, яку за успішну роботу відзначили медаллю “Будівничий України”.

Нині у Гната Юрійовича “болить серце”, оскільки він вважає, що над Україною нависла небезпека. Його надзвичайно хвилює підготовка до виборів і їхні результати, від яких залежить доля народу. Він закликає демократичні опозиційні сили об'єднатися, бо без цього перемогу здобути важко, бо “гризною прокладають опонентам шлях до влади”. Звертається до всіх активістів почати масову політичну агітацію, “від двору до двору”, оскільки на телебаченні очевидну перевагу мають антиукраїнські сили, їхніми газетами, як кажуть люди, “забиті не тільки поштові скриньки, а й щілини між дверима й одвірками, а нерідко й майданчики за дверима багатоповерхівок”. Просить демократичні газети не критикувати об'єднану опозицію, бо це й без них є кому робити, а давати поради, як вести передвиборну агітаційну роботу з метою переконати виборців голосувати не за ті сили, які ведуть Україну до прірви, втрати державності, а за тих, хто творитиме Українську національну державу з національною ідеологією й високим рівнем життя.

Уся творчість Гната Біжика: прозова, поетична, публіцистична — присвячена болючим проблемам української державності, гідності українців, їхньої самоідентифікації, любові до Батьківщини й до людей, вірності й зраді, доброти,

людяності, вихованню в людині найкращих почуттів.

Немало співано-переспівано про красу українок, але Гнат Юрійович знайшов нову цікаву сюжетну лінію, згадавши пісні про жінок різних національностей: “Усім нам співали завжди про слов'янку, // Красу українки рядном прикривали, // Її помічали нерідко як бранку, // Коли у неволю красу продавали...” Співали пісні про циганочку, про молдаванку, про венгерку і люстерко тощо... Мене просто вразили рядки: “А краса вкраїнки в бур'янах ховалась // Або виглядала з-за тюремних ґрат”. Скільки жальливих історій оприлюднено й неоприлюднено про українських жінок і дівчат, які боролися за Україну в лавах УПА і губили свою красу на Колими, в Сибіру, на Півночі... Якби українці мали власну державу, такої наруги не було б!

Зворушують також історії з життя тварин — вірних друзів людини, які записав і переказав Гнат Біжик. Така відданість і серед людей трапляється нечасто, як у новелах “Киця врятувала”, “Вірний до останнього подиху”, “Нешаслива доля вірного друга людини” тощо.

Бажаємо Вам, Гнате Юрійовичу, нових творчих успіхів, здоров'я й сили, щоб і надалі боротися за вільну й заможну Україну, яка обов'язково збудеться.

Пропонуємо читачам статтю, надруковану в “Народній газеті” (число 35 за 1993 рік), яка доповнить картину життя й поведінки нашого шанованого автора, його друзів і односельців.

Карателі в червоних погонах

Гнат БІЖИК,
м. Нова Каховка Херсонської обл.

Жили ми над річкою Сян у селі Журавин, на Дрогобищині. Зимою 1945 р. в село наїхало багато військ НКВС.

Прийшли й до нашої хати, наказали негайно вибиратися, бо їм наша хата потрібна під штаб. Хата сусіда Івана Мінька також попала під реквізицію, дарма, що в нього дітей було семеро чи восьмеро. Знаючи, що з НКВС “жарти” короткі, ми не протестували. А сусід відмовився виселятися: куди з таким гуртом? Тоді на сніг постелили солдатські кожухи і винесли на них роздягнуті дітей (сім'я була бідною).

Але страшніше трапилося наступного дня, коли почалися масові облави та арешти. Всіх арештованих зганяли до комори та підвалу, де раніше зберігали картоплю. На допити виводили до хати, де вже чекали підготовлені екекатори з грубими дрючками.

Оскільки нам дозволили залишити в своїй стаї телицю, я ходив її догувати й поїти. До двору зайти мені було неважко, але важко й страшно було чути крики та зойки нещасних, над якими знущалися. У дворі були собаки, і тільки-но чулися зойки та крики, собаки починали гавкати.

Одного разу повз мене до туалету провели знайомих чоловіків. Очевидно, вартувий був людиною непоганою, бо дозволив їм підійти до мене, коли я підніс сніг телиці. “За що так б'ють?” — запитав я пошепки. “Вимагають зізнатися, що знаєш про бандерівців”, — почув у відповідь.

Якось уночі до тих людей, у яких ми жили, постукали. Мій батько (як найстарший) вийшов у сорочці та сподніх і назад не повернувся. Згодом надвір вийшов я. Але не було ні батька, ні того, хто стукав. І хоч на ранок ходив я до начальства, розпитував про батька, ніхто нічого “не знав”.

Лише за тиждень повернувся батько додому побитий, обморожений. Виявляється, його босого, голого, без шапки, пішки (а самі були на конях) енкаведисти гнали до сусіднього райцентру міста Турка, там допитували: “Що ти знаєш про бандерівців?” — і били після кожного запитання. Батько не знав нічого, тому били довго, назавжди підірвали здоров'я. Коли 1951 року його переселили до Херсонської області, він довго не прожив.

Тих нещасних, кого “обробляли” в нашій хаті, під весну кудись вивезли (до речі, то були люди не лише з нашого села).

Корм для телиці швидко зник — його енкаведисти згодували своїм коням. Повністю було пограбовано нашу комору. Тож після звільнення хати ми повернулися в порожні стіни. Отакі були “визволителі”.

Ярослава МЕЛЬНИЧУК,
м. Чернівці

Один із напрямів діяльності Чернівецького обласного об'єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка — робота з дітьми, молоддю, бо лави членів “Просвіти” потрібно постійно поповнювати, оновлювати, впливаючи свіжі сили. Адже нинішній склад чернівецької “Просвіти” — люди поважного, часто пенсійного віку.

Саме тому заслуговує на похвалу багаторічне видання у Чернівцях журналу “Українська ластівка”, заснованого Чернівецьким об'єднанням “Просвіти” та управлінням освіти Чернівецької облдержадміністрації.

Часопис зареєстровано 31 травня 1993 року з ініціативи тодішнього голови Віктора Косяченка, а нині його головний редактор — голова чернівецької “Просвіти”, заслужений діяч мистецтв України Остап Савчук, літературний редактор — журналістка Валентина Мацерук, заступник головного редактора — просвітянка Марія Пелех. Тематика “Української ластівки” — літературно-просвітницька, цікава для школярів та юнацтва, навіть студентства.

Подарували крила

Прикметно, що зараз просвітяни заснували нову мистецьку серію — бібліотечку “Української ластівки”. Це наслідок плідної співпраці Чернівецької обласної “Просвіти” із обласною громадською організацією “Фронт Змін” (лідер — Максим Бурбак).

Саме за фінансової підтримки “Фронту Змін” видруковано 500 примірників дебютної книжки юної поетеси Юлії Боднар “Подаруй мені крила”, яка побачила світ у видавництві “Букрек”. Ілюстрації художниці Раїси Рязанової. Літературний редактор Микола Максимець, а відповідальна за випуск Марія Пелех.

Юлія Боднар мешкає в мальовничому буковинському селищі Неполоківка, що на Кішманщині. З дитинства любить поезію, сама вправно віршує. Мріє вступити на факультет журналістики Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Відвідує чернівецьку студію “Юнпрес”.

Вона переможниця літературно-мистецьких конкурсів: міжнародного імені

Тараса Шевченка за участю Міністерства України, всеукраїнського — “Диво калинове”, обласного — “Україна, в якій я хочу жити”.

Збірка “Подаруй мені крила” складається із чотирьох розділів: трьох поетичних — “Музо, на тебе надія”, “Шепіт солодкої мрії”, “Вміє серце співати” та прозового — “На сьомому небі щастя”.

Для віршів Юлії Боднар характерні юнацькі роздуми про добро і зло, життя, любов, дружбу, перше велике почуття кохання.

Інформативним є нарис про Юліні рідні місця — “Там, де стрілися Прут з Черемошем”. Це своєрідне наукове дослідження про історію і нинішнє буття селища Неполоківці. Прозові спроби Юлії Боднар — ще одна грань її обдаровання (“Спогад”, “Шматочки”, “Творці власної долі”, “Літо”).

По-різному може скластися доля юного обдарованого у майбутньому. Проте віриться, що Юлія Боднар, чий перший пое-

тичні кроки підтримало Товариство “Просвіта”, впевнено йтиме життєвими шляхами. Успіхів їй і стрімкого лету!

Роман «Немиричів ключ»: а де ж був народ?

Сучасний історичний роман... То втеча від невмищої, брутальної дійсності в романтизоване рожеве минуле, де замість набридливих примітивних мармиз у телевізійному шоу-ящику діють благородні лицарі та бездоганні аристократи духу? Пошуки втраченої істини у прадавньому, де ненароком (а раптом?!) на котромусь з історичних узбіч зблисне ключ-розгадка хитромудрої, в баранячий ріг закрученої, проблеми сучасності? Про це запитуємо у письменника Івана Корсака, в якого нещодавно у видавництві “Ярославів Вал” побачив світ новий історичний роман “Немиричів ключ”.

— Колись Флобер жартував, що історію давнього Риму слід переписувати кожне десятиліття: мав на увазі, мабуть, швидкоплинні зміни тогочасних реалій. Для нашої історичної романістики так питання не стоїть: із причини неймовірного, скалькованого з якогось недопугого фантастичного твору, карикатурного викривлення часу і простору нам не треба щось переписувати, нам аби вперше виписати — через злі вивихи долі принаймні наблизитися до справжньої минувшини, а не до вигаданого мутанта-покруча.

Щодо ключа-відгадки. Ні, не зблисне він десь на узбіччі, на крутих вигинах та історичних відстанях — для кожного часу тільки свій ексклюзивний “ключик”. Водночас для розуміння сучасності постать Юрія Немирича може стати велими доречною. Інтелектуал, яких на всьому континенті, напевне, було негусто (дослідники збиваються в обрахунок кількості університетів, де він облюбовував собі той чи той курс лекцій), воїн і полководець, що встиг повоювати мало не проти всіх держав Центральної та Східної Європи, Немирич мав вплив на тогочасні події з огляду хоча б на добрі, якщо не приятельські, то принаймні дружні стосунки з низкою вініченосних правителів.

До постаті Юрія Немирича у сучасних майстрів історичної романістики просто руки не доходили, а в попередній радянські часи на ім’я цього волиняка-магната поклали владді табу. У Павла Загребельного (“Я, Богдан”) Немирич десь промайне епізодично — отакий собі дрібний, криводушний і корисливий хитрун... Хто повірить, що Павло Архипович зі своїми феноменальними знаннями не розумів, не бачив істинної статури Немирича? Але навіть за всього свого авторитету і суспільного особливого впливу інший канцлер Великого Князівства Руського не міг з’явитися на сторінках тогочасного твору.

А ще цього разу не вважаючи тривіальним твердження “історія не знає умовного способу”. Фактичний автор Гадяцької угоди (вклад Казимира Беневського чи Івана Виговського, як свідчать численні джерела, таки неспівмірно менший), немов відчував прийдешню трагедію України, терзання і шматування Польщі, непросту долю Литви... Натомість створення потужної федеративної держави з Речі Посполитої, Великого Князівства Руського і Князівства Литов-

ського, доволі демократичної за тодішніми мірками, могло б унеможливити криваве протистояння Сходу і Заходу, стати пороком, через який не переповзли б навіть світові війни.

Але нема пророка у своїй вічизні. Тож не одне наступне покоління і українців, і поляків та литовців, зазнаючи неймовірних страждань, згадуватиме злим і нетихим словом скнарість і недалекоглядність тодішніх своїх еліт.

— Ви все про еліти, королів та магнатів, все про осіб визначних... А де ж був народ, найперший рушій історії, як учили колись нас у школі?

— Ось знову зазвучала знайома пісня, яку розпочинали шляхетні добродуші О. Лазаревський і В. Антонович, пісня, де в кожній строфі приспіву чується ідеалізація простолюдю. Це ж скільки мало води збігти в Дніпрі, щоб врешті почути голос В. Липинського: рухає історію насамперед активна меншість...

У творах, що лишив по собі Юрій Немирич, немає детальної розробки цієї проблеми, але в його діях, думках і вчинках на сторінках “Немиричевого ключа”, має сміливість сподіватися автор, проблема проглядається доволі чітко. За роки безкінечних воєн в українських краях багато тодішнього людю лишилося без землі, а то й без домівки, так звані дейнеки з часом відвикли від плуга і ціпа, бо з грабунку жити простіше... Юрій Немирич, на відміну від Пушкаря, не збирався піддобрюватися до юрби, до численного охлосу, він не вдягається в ношену-переношену свитку, як лукаво робив це геть небідний Пушкар, але робить усе за великим рахунком, щоби з охлосу знову постав народ: “Що поганого в тому, якщо ця веремія велика за-

варилася задля всіх, і при тім числі задля тих, кого життя потоптало, душі у мул виквацяло, для кого пограбований шмат сала чи жіноча запаска стали щемким неабияким святом? Хто випере душу таку і на росі та сонці вибілить? Добре щасливим і праведним, тільки від неправедних всі відвертаються...”

Та проблема охлосу відлунюватиме ще не раз у нашій минувшині, раною незгоюю ятриметься в часи УНР і врешті призведе до її загибелі, докотиться до наших днів, коли милі сучасники, ментальні совки, продовжуватимуть ключувати на макуху червливих обіцянок і дозволяти, аби їх “розвели, як котят”...

— Чи не забагато жовто-зеленого песимізму, аж до зубного болю, чи нема тут у підґрунті безвір’я в народ у найширшому розумінні?

— І на макове зерня немає... Бо поряд із Немиричем істинні ідеали народні та сподівання несли такі, як легендарний Морозенко, він же Станіслав Мрозовицький, вихованець Падуанського та Ягеллонського університетів, про якого і через століття не згасатимуть у нашого людю пісні, а ще Станіслав Кричевський, кум Богдана Хмельницького, а ще з української та зукраїнізованої шляхти Антон Жданович, Самійло Богданович-Зарудний, Силуян Мужилівський, Михайло Зеленський, Григорій Сахнович-Лесницький і многая з ними, многая... І ці ідеали, попри історичні віхоли лиховісні, інтелігенція, найосвіченіші та небайдужі людю пронесли крізь товщі століть. Показовими можуть стати події, описані в одній із моїх попередніх книг — “Тиха правда Модеста Левицького”.

Те може видатися для держави з іншою долею неймовірним. У краї, цілком зденаціоналізованому, запитували селян: хто вони? Поляки? Українці? Чи росіяни? У цьому зденаціоналізованому волинському краї в 20-х роках століття минулого найчастіше можна було почути у відповідь геть невизначене: ми тутешні... І ось жменька інтелігентів у луцькій українській гімназії, спільно з “Просвітою”, ними ж зорганізованою, здійснила диво, справді жменька, бо більшість педагогів — білоруського, російського, польського чи німецького кореня, — навіть не володіла українською мовою. За якийсь десятиліття з випускників гімназії витворюється потужний загін української інтелігенції: вони підуть у світі, стануть конструкторами відомих європейських фірм, провідними європейськими оперними співаками, керівниками будівельних фірм на американському континенті, створять славнозвісні мистецькі колективи на австралійських теренах. А ті, кому судилося лишитися на цій землі, очолять бойові підрозділи УПА — то вихованець гімназії Юрій

Стельмашук стане командувачем УПА-Північ, то Олекса Шум навіки спинить шефа гітлерівських штурмових загонів, одного з найбільш наближених до фюрера генерала Лютце, який на чолі колони бронетехніки вирушав приборкувати непокірну Україну. Тоді всі газети рейху вийшли з траурними портретами генерала, але чомусь не вказали причини загибелі, тільки одна “Берліне Люстрайте Цайтунг” сором’язливо зазначила, що загинув Лютце в ... автомобільній катастрофі.

— Перебираю Ваші роботи останніх років: “Гетьманич Орлик”, “Таємниця святого Арсенія”, “Імена твої, Україно”, згадана вже “Тиха правда Модеста Левицького”, “Капелан Армії УНР”, “Отаман Чайка”, “Діти Яфета”, “Корона Юрія II”, “За-войовник Європи”, і ось тепер “Немиричів ключ”... Це десятків три з половиною постатей, малознаних чи призабутих, від українських королів, належно досі не пошанованих, свата багатьох середньовічних європейських монархів князя Ростислава Михайловича до нобелівського лауреата Георгія Харпака. Видається, що книги ці, попри розмаїття несхожих доль, часів і країн, де герої діяли, усе ж пронизує, як нитка намисто, тема інтелігенції. Чому так і яку з тих книг вважаєте найвдалішою?

— Судити, вдалася книга чи ні — виняткове право читача і літературного критика. Радія є з приводу інтелігенції, якщо тільки цей термін дозволено вжити, скажімо, для середніх чи, навіть, ранньо-середніх віків. Тривалий час у літературі було лише два головних герої, бо “любов і голод правлять світом”. І ось на передній план вийшов новий, не менш яскравий герой — інтелект. На мою думку, це точно сформулював Ігор Григорич у післямові до “Немиричевого ключа”: “Авторові вдалося показати небуденність постаті Юрія Немирича в українській історії, випуклими думку, що перемогти за письмовим столом не менш почесно, а може, й більш важливо, ніж у герці з шаблею у руках”.

Сьогодні, як повітря, потрібна просвітницька робота інтелігенції. Можливо, навіть не менше, аніж у найдраматичніші наші часи.

Спілкувалася
Клавдія ТРОФИМУК,
м. Камінь-Каширський

Обличчя без маски у сутінках слави

Вікторія ТКАЧЕНКО

20 вересня у Культурно-мистецькому центрі Києво-Могилянської академії відбулася презентація книжки “Українські обличчя кіно й театру”. Упорядник і редактор книжки — Лариса Брюховецька. Цей захід зовсім не схожий на презентації книжок, які ми звикли відвідувати, — то було справжнє занурення у вимір театру й кіно. Зібралися не лише майбутні читачі цього видання, а й ті, чії обличчя постають перед нами на його сторінках. Вели вечір актори театру імені Івана Франка — Богдан Бенюк і Наталя Сумська.

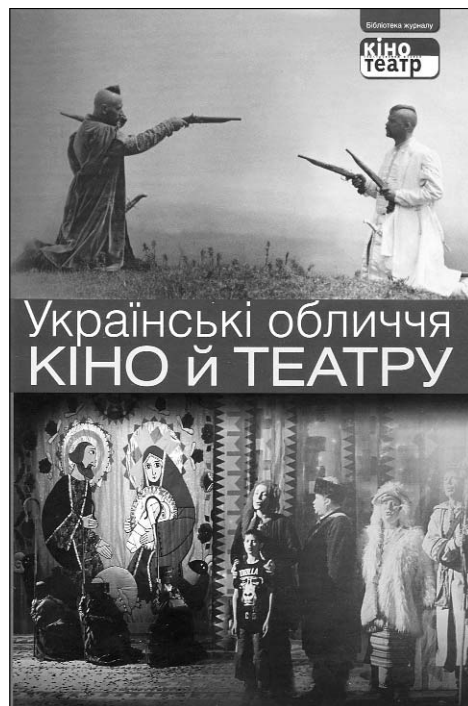
“Це неймовірне відчуття — тримати в руках книжку і згадувати про постаті геніїв театру та кіно. У ній є і наші імена”, — усмінувся Богдан Бенюк. Наталя Сумська говорила про важливість поєднання в одній назві двох понять — “театру” і “кіно”, які навіряд чи конкуруватимуть. До слова запросили В’ячеслава Брюховецького, який одразу ж увів в оману гостей презентації: “Я не розумію, чого ви всі так радієте? Плакати треба!” — зовсім серйозно розпочав він свою промову. Але одразу ж усмінувся і додав: “Плакати тому, що ця книга ввібрала в себе стільки інформації, що наступна виїде ще не скоро!”. Він одразу ж поділився мріями:

“Я теж так хотів бути актором. Просив роль хоча б... Колобка!”. В’ячеслав Степанович відзначив нинішню тенденцію спраги люддей до культури і ностальгії за справжніми, духовно змістовними театром і кіно. Про своє бачення мистецтва розповіла Наталя Сумська. Для неї кіно і театр — стан душі, процес віддачі свого серця. Будь-яке мистецтво твориться за певної ідеї — самореалізації і здобутку лаврових вінків слави або національної ідеї, яка збагачує культурну спадщину Батьківщини. Ця презентація настільки світла і тепла, що зібралися на ній лише ті актори, які зацікавлені у самовіддачі заради поповнення духовної скарбнички України. “Дивно, але це справді так: треба вкладати багато сил, аби виживати у себе вдома, в Україні”, — говорить акторка. Світлана Степаненко зазначила: “Нарешті з’явилася книга не про одного актора, а про багатьох. Ця книжка — ще один етап в історії української культури”. Естафету оратора перехопив Анатолій Гнатюк, який назвав презентацію справжнім святом. Актор розповів про форсмажорний випадок, який стався під час вистави “Тарас Бульба”, чим підкреслив, що професія актора — постійна імпровізація. Гостей привітали актори театру імені Івана Франка — Ірина Дорошенко і Олексій Богданович. Вони показали уривок із

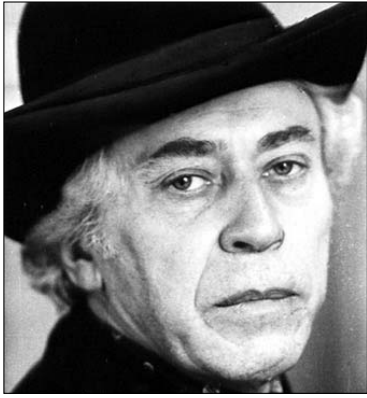
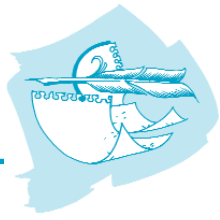
вистави “Маленькі подружні злочини” — драма про чоловіка і дружину, які вже п’ятнадцять років разом, та постійні недовомки та байдужість породжують конфлікт, який назрівав роками. “Кажуть, що для того, аби зіграти, актору потрібен лише килимок”, — сказала Ірина Дорошенко.

Б. Бенюк згадав про втрату, яка і досі завдає гострого болю багатьом українцям, — про геніального актора театру і кіно Богдана Ступку. Він прочитав вірш Івана Малковича “Із янголом на плечі” і провів паралелі між янголом і Богданом Ступкою. Пам’ять людини, яка на власному прикладі показала, що таке “жити для України і з Україною в серці”, вшанували хвилиною мовчання. “Але український театр на нас не завершується і ми чекатимемо на народження нових талановитих акторів”, — додав Богдан Бенюк. Ведучі вечора запросили до фінального слова головну героїню заходу. Лариса Брюховецька щиро подякувала всім, хто допоміг книжці “Українські обличчя кіно й театру” побачити світ, а також тим, без кого не було б і видання — талановитим акторам, які дарують частинку себе українському народові.

Станіславський колись дуже влучно висловився: “Якщо б сенс театру був тільки в розважальному видовищі, можливо, і не варто було б вкладати в нього стільки праці.

Але театр — це мистецтво відображати життя”. І справді, ми любимо кіно і театр за те, що в них дивимосся на себе збоку. Книжка “Українські обличчя кіно й театру” — привід згадати тих, хто відкриває нам очі на себе і філософію людського буття.

Упорядник і автор
літературно-критичних розвідок
лауреат Національної премії
ім. Т. Шевченка
Володимир БАЗИЛЕВСЬКИЙ

Дано мені в домі Отця
Бути поетом Кінця.

О. Стефанович

Таким він себе бачив чи хотів бачити. Та чи був ним насправді? Самоатестаціям поетів можна довіряти далеко не завжди.

Був, якщо з кількох Стефановичів виділити Стефановича кінцевітнього.

Стефанович різний, строкакий, як панно.

Частина його пейзажної лірики викazuje стільки повнокров'я, матеріальності, одичності, що

спонукає згадати як антику, Горация зокрема, так і Г. Державіна з його соковитою плотськістю, подробицями фактури життя.

Ось, Вельможносте,

смак Стефановичів:

Не квітки у привабі оздобі, —
Розмаїтість розсипаних овочів
Припадає йому до вподоби.

Зізнання характерне, яке в тексті вірша прояснюється й уточнюється.

Поета приваблюють не цвіт сливи й груші, а м'якоть плоду, не пелюстки квітки, а "пелюстки помаранчі сочистої, як розділу на дві половини".

Інакше кажучи, наголос ставиться на внутрішньому, а не зовнішньому.

На практиці ж маємо те й інше. І зовнішнє не менш переконливе від внутрішнього.

Таких суперечностей чи пак невідповідностей у Стефановича чимало. Вони виразнюються його символізмом.

Пейзаж тут завжди щось більше ніж пейзаж.

Світле й темне в природі постають мовби в кількох іпостасях, набувають загадкової значущості й нез'ясовності.

Такі ж його історичні візії.

У вірші "Орда іде" орди не бачимо, чуємо тільки її наближення, передане в похмурих зловісних фарбах.

Олекса СТЕФАНОВИЧ (1899—1970)

Поет кінця?

Зорове підсилюється слуховим — "зловісній луни", "тупіт далекий чугунний, гуди-дзичання".

Головного не відаємо. Кульмінаційний момент відсутній. Вірш завершується раніше ніж завершується дійство: "Київ чекає".

Так можна було б назвати картину.

Художницький прийом повторюється: "Богдана стрічають", "Ілля Муромець на роздоріжжі".

"Татари" — то мовби продовження вірша "Орда іде".

Та ж орда, але вже на іншій стадії наближення: біля мурів Києва, крупним планом — загальним, але промовистим.

І знову та ж манера зображення: боротьба й падіння міста відсутнє. Довідуємося тільки — бути в Києві судному дневі.

Як і попередній, вірш уривається, коли фатальний момент ще не назрів. "Вже тарани у' стіни загупали".

Ця недоказаність витворює певну інтригуючу атмосферу,

змушує працювати уяву з подвійним навантаженням.

Не обов'язково в кінці. Ось початок іншого вірша: "Там дзвонять на вежах. Там дзвони кричать у безмежжя. Там червоно-червоно".

Де це "там", з першої строфи дізнатися годі. З другої дізнаємося теж не відразу: "Там зойки і крики, там плач підійнявся великий".

Коли ж і з'ясується, що "наїхали дики" на села, епізод вичерпується, але не зникає, набуває характеру тяглості в часі, звучить епічно, розмашисто.

За гуннами гунни —

І лунають чугунні луни...

Стефанович уперто повертався до старих текстів, удосконалював їх, редагував чи й переписував. Не завжди, треба сказати, на краще.

Але завжди з привнесенням чогось нового і семантичної акцентацією.

Попередній вірш не виняток:

у наступній редакції його кінець фактично винесений на початок.

Ця самовимогливість, хоч як дивно, призводила до самоповторів і варіацій на тему. Є, скажімо, аж три вірші під назвою "Осінне".

Тут уже мовилося про невідповідності в поезії Стефановича. Це має стосунок і до його світоглядних засад, де переплелось християнство і язичництво.

Стефанович — син священика, отримав духовну освіту, був віруючою людиною.

Але він був ще й волиняком, уродженцем древлянської землі, що, як відомо, навіяла Лесі Українці "Лісову пісню".

Поет у ньому стихійно брав гору, ставлячи християнина у двозначну ситуацію.

Утім, це була данина міфології, буйному розмаю давньослов'янського світу.

Інтерес до нього, поза сумнівом, підігрівався ще й поетами-пражанами.

Там дзвонять на вежах.
Там дзвони кричать у безмежжя!
Там червоно-червоно. Червоно без меж! —
Там попруги пожеж
Усе небо пережуть!

Там зойки і крики.
Там плач підійнявся великий!
Там упала біда. Там упала на села біда!
Там лютує орда.
Там наїхали дики!
.....

За гуннами гунни —
І лунають чугунні луни.
Дуднява тупотів: гуди в груди твої.
(Ой ви, струни мої,
Не жайхайтеся, струни!)

За хмарами — хмари,
То як ніч, то багряних отари.
Ще не запала за обрій, ще муром одна,
А вже друга стіна
Встає, щоб ударить.

Віквічно в облозі,
У борні, у тривозі, знемозі.
Серце криваве в степах десь вітрами рида:
"Ой біда, ой біда
Тій чайці-небозі..."

Прага, 1927

Небеса в воді — в синім неводі...
"Вирій, Вирій он! Он наш рай росте!" —
Захлинулися криком радості
Білі лебеді.

Срібло вибухло всіми трубами —
В третім небі десь луна котиться,
А сади з води встають купами,
День золотиться.

Мов не крила їх, а вітри несуть...
Вирій шумами зустрічати йде —
І пташки кричать, і сади гудуть,
І вода гуде.

Прага, 1923

Осіннє

Бенкетуй, молода княгине, —
Поки сонце ще ходє радо,
Поки небо твоє ще синє,
Бенкетуй, моя Ладі!

Хай несуть із комор на столи
Виночерпи і плододари
Твої вина, міцні, як смоли,
І садів твоїх дари.

Груди груш, винограду грона,
Сині сливи, гради тернини,
Гори яблук в огнях червоних
І рубіни рябини.

Ти проси, господине гожа,
У гостину до себе друзів,
Та сідай, молода, хороша,
У веселому крузі.

Хай горять золоті брокати,
Хай цвітуть самоцвітні шати,
Хай шепочуть до злот шарлати
За столами у Ладі.

Задзвеніть, задзвеніте, згуки
І пісень і бесед веселих!
Хай із рук переходить в руки
Злотокований келих!

Хай спадають хвилини п'яні,
Як обдихані синім сливи.
Хай на балю твому, пані,
Буде кожен — щасливий!

Скоро зносиш свою пишноту,
Замість пурпуру вдягнеш мармур,

Вдягнеш срібло замісто злата, —
Тож цвіти не надармо.

Тож п'яні і п'яній, княгине, —
Поки сонце ще ходє радо,
Поки небо твоє ще синє,
Веселись, моя Ладі!

Прага, 1929

Татари

Дикими співами виє,
Хижими співами — "йдем" — реве,
Суне, як ніч, на Київ,
Як темрява.

Од сили людей — потопа
Повітря задушеного,
Од крику возів, худоби —
Заглушнява.

Нічого не чуть од крику
У місті покаранім.
Валить татарви без ліку, —
Як сарані.

Уже під мурами гуди
Кроків Батиевих...
Судному дневі бути
у Києві!

Будуть йому хрестини
В гарячій купелі!
Вже тарани у стіни
Загупали...

Прага, 1925

Просто. Не йти вправоруч
Ані вліворуч — ні.
Хай лише вітер поруч,
Вічний сурмач борні.

Вітер, що хмарі — в груди, —
В груди, в горби хребта...
Поруч хай вітер буде,
А в даліні — мета.

Чорно кругом чи біло,
Не зупиняти рух.
Може зламатись — тіло,
Але ніколи — дух.

Прага, 1936

Крізь смерть

Їм північні вітри гудуть,
Їм сніги замітають путь,

А вони ідуть без упину,
А вони без спочину ідуть.

Їм шати залляла кров,
На шмати — їх корогов,
Та кожен, кожен із них
Смертю смерть поборов.

Їм північні вітри гудуть,
Їм сніги замітають путь,
А вони ідуть без упину,
А вони без спочину ідуть.

Прага, 1933

Вітри безпритульні, голодні, —
Розскиглені пси підплотні...
Дощі розімжені, слотні, —
Сльози холодні.

Голодних вітрів голосіння,
Холодних дощів росіння, —
Безплідні сльози, просіння...
Поро осіння!

Прага, 1935

Можливо, лиш вона, та туга невсипуща
Невідомо за ким, невідомо за чим, —
Єдине, що горить у наших нетрях-пушах
Вогнем високим і ясним.

Прага, 1937

В дверях у сні з'явивсь,
Тихо став на порозі
(Так Дараган колись
В час упокою в Бозі).

Знаю, звідкіль ідеш,
Вдержать мушу, затримать, —
Кинувся... Де ж ти, де ж? —
Тільки ніч за дверима.

В серці той вираз твій,
Образ той тогосвітній...
Брате по духу мій,
Брате мій кінцесвітний!

Міттенвальд, 1946

Пам'яті О. Ольжича

Перед Силою сил
Став, як і кожен:
"Ольжич еси?"
— "Так, Боже".
"Одведи.
Знаєш, куди".

Але в них домінувала героїчна нота, тоді як Стефанович окрім неї переймався ще й доглибним шуканням всеосяжної правди аж до злиття з Абсолютом.

Його чорний Див із “верходревного у лісі” розростається на світового.

Порятуватися від нього може тільки “Той, кого зродила Діва”, цебто Христос.

Коли ж між нами Він возста,
Коли свою ми душу двигнем?
Коли воскреслого воздвигнем,
А не нахрестного Христа?
Коли здіймем Його з хреста?

Та до того, як були написані ці рядки, звучала світла нота в таких ритмічних різностроях, яких не знаходимо в інших поетів-емігрантів.

Засоби впливу у Стефановича цілком самостійні і це ставить його у нечисленний ряд своєрідних українських поетів.

Вірші його, замішані на символіці, піддаються розумінню далеко не всі (як і не всі — замішані на символіці).

Та це ще побільшує їх емоційну дію, як, до слова, і та недоказаність, про яку вже йшлося.

У Стефановича сильний чинник формотворчий і розвинений музичний слух. Певна річ, у тій мірі, в якій це стосується поезії.

Комбінації його ритмів свіжі й несподівані, як і звуковий ряд

— напливи голосних, інколи шиплячих, що озиваються заколисуючою мелодією: “Шуми і шелести, шуми і шелести хвилею котять широкою”.

Виразне складне римування: недобрими — над обрієм, не краще там — закладшина, несвячені — краще там.

Мова Стефановича — не проста суміш загальновживаної лексики, “волинізмів”, архаїзмів та численних словотворів: борзопитний, білópezем (як антонім чорнозему), виноколо (виноградник), заглушнява, зацний, злодух, ліпота, міцносмолий, мукотворний, широкислий, наперсний, оловір (пурпур), пламена (від полум’я), срібноросся, розміжаний (від мжички, мжичити), хупавий (чорний) і навіть ошестиножений.

Не виняток укорочені епіте-ти: замість крилатий — крилат, замість вдягнений — вдягнен.

Трапляються навіть усічені дієслова, приміром — возста.

Вірш Стефановича “З літопису” — рідкісний приклад майстерного освоєння староукраїнської книжної мови.

Втім, його “мовний код” (Фізер) заслуговує на окреме дослідження.

Стефанович — лірик нетиповий. Його суб’єктивний досвід майже не відбився у його поезії.

Як не відбулося фактично й зіткнення із чужими світами: чеським, німецьким, американським.

Він мовчав 15 років. Либонь, одна з причин цього мовчання — тяжка праця “на виживання”. Але вона не відлунувала жодним поетичним рядком.

Байдужим він виявився і до екзотів чужини.

Стефанович — це спалахи багатющої уяви, живопис, “пронизлива вокалізація” (Фізер), осереддя пам’яті.

Пам’ять ця прив’язана до українського материка, хоч в узагальненнях своїх і з виходами за його межі.

Стефанович не цурався громадянської лірики. Діймають ті вірші, де він не сковує себе фактографією подій, дає випростатися своїм романтично-символістським крилам.

Ім північні вітри гудуть,
Ім сніги замітають путь,
А вони ідуть без упину,
А вони без спочину йдуть.
Ім шати залляла кров,
На шматки — їх корогов,
Та кожен, кожен із них
Смертю смерть поборов.

Кілька поезій (і статтю) поет присвятив Ольжичу, який посів почесне місце у його внутрішньому космосі.

Крилатими стали рядки Сте-

фановича: “Може зламатись — тіло, але ніколи — дух”.

Стефанович нерівний. Як тільки символістська багатозначність образу втрачається, беруть гору логіка й оповідний тон, втрачається й таємниця як невід’ємна ознака цього письма.

Похмурі візії Стефановича з циклу “Голод” — живі ілюстрації до голодомору 33-го. Але написані вони набагато раніше.

Підстави для розмислів: як багато важить інтуїція поета. Надто, якщо він переймається таким боєм: “Як є народ страшносудний, то це лише мій!”

Стефановича не уявити без його релігійної лірики.

Втішаючись нею, як ніколи усвідомлюєш озонові діри української радянської поезії, всю обтяжливу убогість її богоборства — данину молоху нищення і руїни.

Це ж він змусив Тичину, який дав кілька блискучих зразків цього жанру, міняти у своїх віршах Бога на час, як потім Сталіна — на партію — пряма падіння.

Стефанович широкий: варіації на біблійні теми, вірші різдвяні й великодні, пісенні й філософські.

Є серед них кілька перлин. Як ось “Свіжее сіно, ясла кленові”, “Коляда” чи “Фрагмент із Преображення”, де мовби возносить навіть незужитий ритм, прилучає

до сокровенного, просвітлює й облагороджує. Не кажу вже про діалог — динамічний і яскравий.

Стефанович — містик. Відповідно оркестрована і його поезія, що підтверджує сказане І. Качуровським: містичним може бути не тільки зміст, а й фоніка твору.

Мотив *кінцесвітності* давній і поширений у світовій літературі. Надто середньовічній.

У цьому сенсі Стефанович справді поет Кінця.

Чорні, чорні пашеки прірв...
Чорні, чорні безкраї...
Хаос крилами — вздовж і вишир
Хаос, хаос шугає...

Притягальна сила Апокаліпсиса простежується в поета упродовж усієї творчості. “Скоро крикнуть архангельські труби”, “На півнеба незрима рука розпростерла зловісну завісу”.

За Стефановичем, це воздзяння “за те, що Сонце забули, за те, що серце забули”.

Навіть у пізньому звертанні до Ольжича з’явиться цей несподіваний у контексті вірша епітет:

Брате по духу мій,
Брате мій кінцесвітній!

Олекса Стефанович був самітником, натурою відстороненою і самозаглибленою.

Тільки така людина могла видихнути проникливі слова про одвічну людську тугу: *невідомо за ким, невідомо за чим.*

Підійшов
Подібний до тебе, як брат,
Тільки крилат
І не вдягнен у кров.
І повів на сповиту у гуд
Багряную хмару,
Де чекали лави з-під Крут
І Базару.

Міттенвальд, 1949

Кінцесвітне

Чорні, чорні пашеки прірв...
Чорні, чорні безкраї...
Хаос крилами — вздовж і вишир,
Хаос, хаос шугає...

Де це раптом урвався крик?
Що там гупнуло в бурі? —
Груди в груди — гора горі?
Міста grimнули мури?

Гей, як ходить, движить земля!
Гей, як тарас, як тарас!
Зараз всю її — водна мла!
Всю залле її зараз!

Чорні, чорні пашеки прірв...
Чорні, чорні безкраї...
Хаос крилами — вздовж і вишир,
Хаос, хаос шугає.

Прага, 1923

Впадіте на земське лоно
І слух приклоніте земно:
Гуде, як во время оно,
Гуде, як атлантам, темно.

І води гудуть і хмари
В огнях по найвищі клуби...
Гудуть, як софари кари,
Гудуть, як загуби труби.

Гучніше, могутніш гули,
Буремніше древні сили...
За те, що Сонце забули,
За те, що серце забули.

Прага, 1938

Над світом кличе чорний Див...
Із верходревного у лісі
На світового він розрісся
І велетенський віщий зів
У людську темряву розкрив.

Над світом — клекоти погроз,
Над спиночільм — крила Дива...

Лиш Той, кого зродила Діва,
Зі згубних вирятує гроз, —
Лиш Той, ім’я чие — Христос!

Коли ж між нами Він возста,
Коли свою ми душу двигнем?
Коли воскреслого воздвигнем,
А не нахрестного Христа?
Коли здіймем Його з хреста?

Міттенвальд, 1949

Із циклу “Голод” (IV)
(На мотив “Ой, яблучко”)

Ой, колись оцей ніжик
Був захліблений,
Ой, колись хлібом божим
Був заліплений.

А тепер він, щербатий,
Кров’ю з’юшений,
У руці пазуратій
Міцно здушений.

Ой, колись хліб, як сонце,
Я ним краяла,
А тепер в груди доньці!
Ла-ла, ла-ла-ла!

1923

Фрагмент із “Преображення”

“Він із якимись людьми.
Двоє. Чоловікі.
Але вони не такі,
Як ми”.

“Вони! Не відаю, хто
Мені про це промовля, —
Та знаю: Мойсей — ото,
А ото — Ілля!

Де біля Нього взялись?” —
Не вийде з дива Петро.
Про щось говорять утрюх,
Зорячи вись.

“Може, ветхий минувся світ?
Може, всі зо своїх могил
Вийдуть сюди на звіт
Перед Силою сил?

Не знаю... ой, як же тут,
Брати, хороші!
Тут і суд не був би за суд,
А за батьків докір лише!

Я скажу, як скінчать вгорі:
“Тут найкраще нам на землі!
Зведім собі три шатери —
Тобі, Мойсею й Іллі!”

Ні, я зараз піду туди
Із дозволу наших уз!”
“Ну як?” — питають брати.
“Усміхнувся Ісус”.

“Але гляньте! — і в диво вверх:
Вершини з трьома-нема, —
Хмара клуби здійма,
Застігнувши верх!”

І, може, здалось здалік
Але бачив кожен із них:
Ввійшов у хмару — і зник
Якийсь чоловік.

Ще Петро, що трохи поблід:
“Звідки привид оцей?
Чи не вертався Мойсей
На той світ?”

І кожний став не своїм
Од з’яви — примари їм.
І раптом — із хмари грім!

“Громовиці то зрив —
Чи рокоти слів?
Хтось громами заговорив!”

І вже знали, що мить
Про Нього гримить,
Що їм — і нікому окрім
Котиться грім.

І вже чули голос Отця, —
Той глагол, ту луну, —
І жах огорнув
Душі й серця.

Не могли. Долілиць.
А як тільки звелись, —
Іскравицю зіниць —
На вершину! У вись!

Вже не троє. Один.
На своїй висоті,
На своїй самоті, —
Він.

.....
Ще били тригруді у дзвін,
Ще рамено чуло крило,
Та над ними мерк уже Він,
Смеркало вже сребро.

І скрикнув Петро:
“Що це було?”
.....
Погас.
І вись погасла і низь.
“Ви тільки заглянули в час,
Що встане колись”.

.....
І думав за повороту:
Спокусу — збороти
Це породдя глухоти!
Коли двигну хресне ярмо, —
“Гору Ермон
Двигніть проти Голготи!”

І в тишу — тихе й просте:
“Про Ермон повісте,
Коли воскресну”.

Гоголь

Там — арс і секс. Там — Бог і сатана.
Ніде душі такої не знайдемо.
З розп’яттям крил устав над нею демон,
Але фінал — з Розп’ятієм вона.
Пекл’я спокус, укусів множина,
Той сик — “секс-секс”...

і змій той, що недреман!
З мистцем були краса жаска із темен
Та самота й нелюдська вишина.
Наскрізно зір прорізував убранство —
І — сумно є на світі цьому, панство!
І пекельнів, обрушувався сміх
На збір машкар, на рила, на звіринець.
Був наш і їх. Обом — і для усіх.
То Гоголь був, і був то українець.

Боффало, 1965

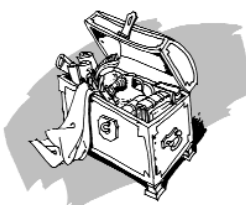
На привіт

Не стукнув навіть — “одчини!”
У двері, з вечора закриті,
А просто клаптиком блакиті
Упав з руки далечини.

Привіт із хвилі! І віє ось
У вікна свіжістю озону...
Ні, це повітря з-під Херсону,
А не з Бостону пролилось.

І — Ви. Стрибожичі зо три, —
“Ану вродливицю обвіймо!”
Синь-золот-прозор — Вам обійми,
І море й сонце і вітри.

Боффало, 1965

У Петриківці — дух України

Здавна козацьке село Петриківка славиться розмаїттям народних ремесел, зокрема малярством. Яскраві сюжети розмальованих хат, народних картинок, посуду відомі чи не у всьому світі. А днями в Петриківці на очах дипломатів із двадцяти країн Книга рекордів України зафіксувала справжнє диво: 120-метровий орнаментальний розпис на бетонному паркані! Над цим мистецьким творінням працювали 13 майстрів петриківського розпису. І виставка “Історія та сучасність Петриківського декоративного розпису”, яку організував Дніпропетровський національний історичний музей імені Д. Яворницького та Дніпропетровський художній музей, не залишила закордонну делегацію байдужою. Нагадаємо, що Петриківський розпис, можливо, отримає статус Всесвітньої нематеріальної цінності ЮНЕСКО. Це питання розглядатимуть протягом року.

Уляна ВОЛКОВСЬКА
Фото прес-служби Дніпропетровської обласної ради

Олена Шестакова, хранитель колекції декоративного розпису, ікон і писанок Національного музею українського народного декоративного мистецтва, розповіла нам про унікальну колекцію “Петриківка”:

— Петриківський розпис — цікаве явище в народному мистецтві, в його орнаменті живе дух нашої країни. У петриківці втілене українське бароко. Нас-

тупного року плануємо зробити великий проект до сторіччя колекції Петриківського розпису нашого музею, — а це близько 1500 експонатів.

Перші розписи петриківців датують 1913 роком. Це роботи Тетяни Пати, зібрані на початку століття Євгенією Евенбах, яка за дорученням Яворницького досліджувала розписи цього регіону на Дніпропетровщині. Народні розписи до XX століття майже не досліджувалися. До 90-річчя колекції ми зробили велику виставку, а зараз, через десять років, повертаємося до цієї

теми, хочемо знову запросити петриківців, і порушити питання про стан і розвиток діяльності майстрів. Також плануємо зробити альбом петриківського розпису, бо, на жаль, сьогодні великого ґрунтового видання немає.

Якщо розглядати “стару петриківку”, то це була кольорова пляма, а Тетяна Пата, Надія Білокінь, Ярина Пилипенко, які є фундаторами цього мистецтва, почали більше працювати мазком: з’явилася філігранність, графічність, ажурність в орнаментах. На початку XX століття у зубожілих

селах ці розписи на стінах прикрашали оселі. Згодом майстри починають переносити настінний розпис на папір. Ці витвори продавали на ярмарках не тільки в Петриківці, а й в інших селах.

1926 року досліджувала це мистецтво Євгенія Берченко. Новий етап розвитку петриківського розпису — 1935—1936 роки, коли місцевий учитель Олександр Статива привіз групу майстрів до Києва на підготовку першої республіканської виставки. Тут, у Києві, працюючи з професіоналами, петриківські майстри вже інакше по-

дивилися на цей орнамент. З’явилася ширша гама, малювали не тільки аніліновими фарбами (червоною, зеленою, синьою, розводячи їх на жовтку), а й іншими. Роботи стали вишуканішими.

Нині новому поколінню необхідно нагадати про такий творчий центр і дати можливість розвитку цьому виду мистецтва. Якщо Петриківський розпис отримає статус Всесвітньої нематеріальної цінності, це дасть можливість і нашим інвесторам, і уряду звернути увагу на унікальне мистецьке явище, аналогів якому немає у світі.

На здобуття Національної премії України імені Тараса Шевченка 2013 року

Комітет із Національної премії України імені Тараса Шевченка повідомляє, що з 1 серпня нинішнього року триває прийом творів і робіт на здобуття Національної премії 2013 року.

На здобуття найвищої в Україні державної нагороди в галузі літератури й мистецтва представляються нові, оригінальні твори і роботи, опубліковані (оприлюднені) у завершеному вигляді протягом останніх п’яти років.

Представлення творів і робіт на здобуття Національної премії проводиться Міністерством культури України, Державним комітетом телебачення та радіомовлення Ук-

раїни, Національною академією наук України, Національною академією мистецтв України, національними та всеукраїнськими творчими спілками, Українським фондом культури, Всеукраїнським товариством “Просвіта” імені Тараса Шевченка.

Твори на здобуття Національної премії 2013 року Комітет приймає з 1 серпня до 1 листопада ц. р. за адресою: 01601, вул. Прорізна, 2, м. Київ-1, кім. 404.

Ознайомитися з порядком висунення творів та оформлення документів на здобуття премії можна на сайті www.knpu.gov.ua.

Довідки за тел. (044) 278-11-93.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Шановні передплатники!

Державне підприємство з розповсюдження періодичних видань “Преса” сповіщає Вас про те, що 10 вересня розпочалася передплата на українські та зарубіжні періодичні видання на 2013 рік.

Оформити передплату можна за “Каталогом видань України” та за “Каталогом видань зарубіжних країн” у будь-якому поштовому відділенні України, а також скориставшись послугою “Передплата ON-LINE” на корпоративному сайті підприємства www.presa.ua. Тепер передплачувати періодичні видання “ON-LINE” стало ще зручніше — розрахунок за передплату можна здійснювати за допомогою системи Webmoney або платіжною картою Visa чи MasterCard. Ці зручні сучасні засоби електронних платежів дозволяють сплачувати рахунок за періодичні видання, не залишаючи дому чи робочого місця.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ просвітницької роботи
Надія КИР’ЯН
270-55-57
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспондент
Уляна ВОЛКОВСЬКА

Черговий редактор
Євген БУКЕТ

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
<http://slovoprosivity.org>
<http://prosvitanews.org.ua>

Видруковано з готових фотоформ
у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Наклад у вересні — 18 800

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

